

Tejkalimi i hendekut:

Pikat kritike për përputhshmërinë e Kosovës me standardet e Këshillit të Evropës

Ky publikim është krijuar në kuadër të projektit të zbatuar nga organizata joqeveritare Qendra për Veprime Afirmative Sociale - CASA me mbështetjen financiare të OSF. Pikëpamjet e shprehura në këtë publikim u përkasin vetëm autorëve të hulumtimit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e OSF-së.

Tejkalimi i hendekut:

Pikat kritike për përputhshmërinë e Kosovës
me standardet e Këshillit të Evropës

Titulli i hulumtimit:

Tejkalimi i hendekut - pikat kritike për përputhshmërinë e Kosovës me standardet e Këshillit të Evropës

Botuesi:

Qendra për Veprime Afirmative Sociale - CASA

Autorët:

Miodrag Marinković, Ognjen Gogić, Dušica Jovičić

Hulumtimi dhe Mbështetja:

Miloš Denović, Dragana Nikolić, Vesna Generalović, Jelena Cvetanović

Ky dokument është shkruar në origjinal në gjuhën angleze

Përkthimi dhe lektorimi:

Srdjan Simonović I.B.

Dizajni:

Bojan Marinković

Printimi (tirazhi):

200

Ky publikim është krijuar në kuadër të projektit të zbatuar nga organizata joqeveritare Qendra për Veprime Afirmative Sociale - CASA me mbështetjen financiare të OSF. Pikëpamjet e shprehura në këtë publikim u përkasin vetëm autorëve të hulumtimit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e OSF-së.

Viti i botimit:

2024

Tabela e Përmbajtjes

1. Demokracia	5
1.1 Zgjedhjet	6
1.2 Qeveria	8
1.3 Vetëqeverisja Lokale	9
1.4 Asociacioni/Bashkësia e komunave me shumicë serbe	12
2. Sundimi i Ligjit	20
2.1 Gjykimet në mungesë	21
2.2 Policia Speciale	23
2.3 Arrestimi dhe paraburgimi arbitrar	24
2.4 Siguria juridike	25
2.5 Njohja e vendimeve	26
2.6 Ndalimi i importit të mallrave nga Serbia	28
2.7 Tender ligjor	29
3. Të drejtat e njeriut	33
3.1 Incidente me motive etnike	34
3.2 Të drejtat pronësore – shpronësimi në veri të Kosovës	35
3.3 Të drejtat gjuhësore	39
3.4 Arsimi	48

Më 12 maj 2022, Qeveria e Kosovës nisi një rrugëtim të rëndësishëm duke dorëzuar kërkesën për anëtarësim të Kosovës në Këshillin e Evropës. Ky hap vendimtar tregon përkushtimin e Kosovës për t'u përafruar me parimet dhe vlerat të cilave u përmbahet kjo organizatë e nderuar ndërkombëtare. Megjithatë, një përpjekje me e madhe është e nevojshme për të siguruar që Kosova të përmbushë vërtet kriteret e anëtarësimit. Prandaj, raporti në vijim i përgjigjet nevojës urgjente për një vlerësim objektiv të respektimit të standardeve rigorozë të Kosovës që përfaqësojnë trashëgiminë e Këshillit të Evropës.

Raporti i titulluar "Tejkalimi i hendekut-Pikat Kritike për Përputhshmërinë e Kosovës me Standardet e Këshillit të Evropës" shërben si mjet në këtë proces vlerësimi. Ai ka një fokus të veçantë në fushat kryesore tematike të demokracisë, sundimit të ligjit dhe të drejtave të njeriut. Duke shqyrtuar në mënyrë të përpiktë kornizën ligjore të Kosovës dhe praktikën operative në këto fusha përmes syrit të Këshillit të Evropës, me theks të veçantë në të drejtat e serbëve dhe komuniteteve të tjera joshumicë në Kosovë, ky raport synon të ofrojë një analizë gjithëpërfshirëse të progresit të Kosovës drejt përmbushjes së standardeve të Këshillit të Evropës. Perspektiva që supozon ky raport është parësore duke pasur parasysh sfidat dhe përvojat historike me të cilat ballafaqohet komuniteti serb, duke e bërë pikëpamjen e tyre një pikë referimi thelbësor për përparimin e Kosovës drejt përmbushjes së standardeve të Këshillit të Evropës.

Ky raport ka një rëndësi të dyfishtë. Së pari, ai kryen një analizë të plotë të kornizës aktuale ligjore të Kosovës dhe praktikave që kanë lidhje me pozitën e komuniteteve joshumicë, duke identifikuar fushat ku mungon përafrimi me standardet e Këshillit të Evropës. Së dyti, ofron rekomandime të zbatueshme që synojnë adresimin e këtyre mangësive, duke lehtësuar kështu përparimin e Kosovës drejt përputhshmërisë me të madhe me vlerat e përqafuara nga Këshilli i Evropës.

Nëpërmjet një shqyrtimi shterues të dokumenteve ligjore, mekanizmave institucionalë dhe zbatimit praktik, ky raport shpalos mangësitë në performancën e qeverisjes në përmbushjen e standardeve të Këshillit të Evropës. Duke nxjerrë në dritë këto pika kritike, raporti synon të nxisë një dialog konstruktiv që tregon fushat

ku nevojiten përpjekje më të bashkërenduara nga Qeveria e Kosovës për të përmbushur kërkesat për anëtarësim në Këshillin e Evropës.

Në seksionet vijuese, raporti thellohet në fushat kryesore tematike ku përputhshmëria e Kosovës me standardet e Këshillit të Evropës ka një rëndësi të veçantë. Nga këndvështrimi i komunitetit serb në Kosovë, raporti i shqyrton këto pika kritike për të ofruar udhëzime vepruese që mund t'i udhëzojnë vendimmarrësit në Kosovë drejt tejkalimit të hendekut ndërmjet praktikave aktuale dhe standardeve të admirueshme të përcaktuara nga Këshilli i Evropës. Përmes kësaj analize gjithëpërfshirëse, raporti synon të kontribuojë në përpjekjet e vazhdueshme të Kosovës për t'u lidhur më ngushtë me vlerat e demokracisë, të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit të miratuara nga Këshilli i Evropës.

Zbatimi i suksesshëm i rekomandimeve të paraqitura në këtë raport jo vetëm që do të rrisë perspektivat e Kosovës për anëtarësim në Këshillin e Evropës, por gjithashtu do të kontribuojë në përpjekjet drejt forcimit të institucioneve dhe praktikave demokratike të Kosovës, respektimit të të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit dhe përmirësimit të pozitës së komuniteteve joshumicë dhe marrëdhënieve ndëretnike në Kosovë.

1. Demokracia

1.1 Zgjedhjet

Më 16 janar 2022, Serbia mbajti një referendum kushtetues për ndryshimin e një pjese të Kushtetutës që lidhet me gjyqësorin. Qeveria serbe kërkoi hapjen e qendrave të votimit në vendbanimet serbe në Kosovë për të lejuar votuesit e regjistruar të marrin pjesë në referendum. Kjo kërkesë mori miratim nga grupi Quint. Në një deklaratë të përbashkët të Francës, Gjermanisë, Italisë, Mbretërisë së Bashkuar, Shteteve të Bashkuara dhe Bashkimit Evropian, me keqardhje është theksuar se Qeveria e Kosovës nuk ka lejuar Organizatën për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) të mbledhë fletëvotimet nga votuesit me të drejtë vote që jetojnë në Kosovë për referendumin e ardhshëm, siç ka qenë e zakonshme në të kaluarën.¹Rrjedhimisht, i është bërë thirrje qeverisë së Kosovës që t'u mundësojë serbëve në Kosovë të ushtrojnë të drejtën e tyre të votimit në zgjedhje dhe procese zgjedhore, në përputhje me praktikën e vendosur. Pavarësisht këtyre ankesave, Kuvendi i Kosovës miratoi një rezolutë kundër lejimit të mbajtjes së një referendumi kushtetues serb në Kosovë.²

I njëjti skenar u përsërit më 3 prill 2022, gjatë zgjedhjeve të përgjithshme serbe për zgjedhjen e presidentit të Serbisë dhe anëtarëve të Kuvendit Kombëtar. Edhe një herë, Qeveria e Kosovës ua ndaloi serbëve etnikë në Kosovë që të votojnë në zgjedhjet serbe nëpër vendvotime në Kosovë. Ndalimi ishte në kundërshtim me praktikën e vendosur me Marrëveshjen për OSBE-në për të lehtësuar pjesëmarrjen e qytetarëve serbë në Kosovë në zgjedhjet kombëtare serbe të arritur në vitin 2012.³ Franca, Gjermania, Italia, Britania e Madhe dhe Shtetet e Bashkuara kanë lëshuar një deklaratë ku shprehin zhgënjimin, ku thuhet se Qeveria e Kosovës nuk ka treguar përkushtim për mbrojtjen e të drejtave civile dhe politike të të gjithë qytetarëve të saj, duke përfshirë edhe anëtarët e grupeve minoritare.⁴ Ky vendim u konsiderua i papajtueshëm me vlerat dhe

¹"Deklaratë nga Franca, Gjermania, Italia, Mbretëria e Bashkuar, Shtetet e Bashkuara dhe Bashkimi Evropian", Ambasada Itالية në Prishtinë, https://ambpristina.esteri.it/en/news/dall_ambasciata/2022/01/statement-from-the-ambassies-of-2/.

²Parlamenti i Kosovës kundërshton referendumin kushtetues serb në Kosovë", Euractiv, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/parlamenti-kosova-kundër-referendum-kushtetues-serb-në-kosovë/.

³"Deklaratë për Marrëveshjen për OSBE-në për të lehtësuar pjesëmarrjen e qytetarëve serbë në Kosovë në zgjedhjet kombëtare serbe", OSBE, <https://www.osce.org/files/f/documents/d/1/90514.pdf>.

⁴"Deklaratë e përbashkët për Kosovën (23 mars 2022)", Ministria Franceze për Evropën dhe Punët e Jashtme, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/kosovo/news/article/joint-statement-on-kosovo-23-mar-2022/>.

parimet e përbashkëta dhe me gjasë do të minonte aspiratat e Kosovës për BE.

Zgjedhjet e parakohshme parlamentare në Serbi u mbajtën sërish më 17 dhjetor 2023, për të zgjedhur deputetet e Kuvendit Kombëtar. Edhe një herë, serbët që jetojnë në Kosovë është dashur të udhëtojnë drejt Serbisë për të votuar sepse Qeveria e Kosovës nuk ka lejuar hapjen e vendvotimeve në Kosovë, sipas praktikës së vendosur. OSBE-ja shpalli gatishmërinë e saj për të mbledhur fletëvotimet nga votuesit në zgjedhjet serbe që do të votonin në Kosovë, me kusht që të ekzistojnë kushtet e duhura.⁵ Këto kushte kryesisht përfshinin konsensusin për qasjen nga të gjitha palët e interesuara, mbështetjen nga institucionet e Kosovës, dhe më e rëndësishmja, mbështetjen e sigurisë nga Policia e Kosovës për të garantuar integritetin e procesit të votimit.

Bashkimi Evropian shprehu qëndrimin e tij se vendimi i autoriteteve të Kosovës për të mos lejuar mbajtjen e zgjedhjeve të Serbisë në Kosovë është në kundërshtim me frymën e dialogut, parimin e mbrojtjes së të drejtave të komuniteteve joshumicë dhe ndërtimin e besimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë.⁶ Zëdhënësi i BE-së Peter Stano rekomandoi rifillimin e praktikave për t'i lejuar serbët të votojnë në Kosovë gjatë zgjedhjeve parlamentare të 17 dhjetorit. Stano shprehu keqardhjen që praktika e vendosur e lejimit të serbëve të Kosovës të votojnë në zgjedhjet parlamentare serbe me lehtësimin e OSBE-së nuk u lejua përsëri nga autoritetet e Kosovës.

Rekomandim

Praktika e lejimit të serbëve të votojnë në zgjedhjet serbe në vendvotime në Kosovë duhet të rikthehet në përputhje me Marrëveshjen e 2012-ës për OSBE-në për të lehtësuar pjesëmarrjen e qytetarëve serbë në Kosovë në zgjedhjet kombëtare serbe.

⁵"Davenport: OSBE-ja është e gatshme të mbledhë votat e serbëve në Kosovë, por kushtet për momentin nuk janë krijuar", Kosova Online, <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/davenport-osce-ready-collect-votes-serbs-kosovo-conditions-are-currently-not-place-22/>.

⁶"BE: Vendimi i Kosovës për të mos lejuar zgjedhjet e Serbisë nuk është në përputhje me mbrojtjen e të drejtave të pakicave", European Western Balkans, <https://europeanwesternbalkans.com/2023/12/01/eu-kosovos-decision-not-to-allow-serbias-elections-is-not-in-line-with-protecting-minority-rights/>.

1.2 Qeveria

Më 1 dhjetor 2022, Nenad Rašić mori postin e ministrit për Komunitete dhe Kthim në Qeverinë e Kosovës, i emëruar nga kryeministri Albin Kurti. Rašić u emërua kur posti mbeti i lirë pas dorëheqjes së Goran Rakić dhe tërheqjes së Listës Serbe nga institucionet e Kosovës.

Emërimi i ministrit të ri për Komunitete dhe Kthim ishte në kundërshtim me nenin 96, neni 5 i Kushtetutës së Kosovës, pasi i mungonte miratimi nga deputetët në Kuvendin e Kosovës që përfaqësonin komunitetin serb.⁷ Kjo dispozitë parasheh që një ministër nga komuniteti serb i Kosovës, nëse emërohet jashtë pjesmarrjes në Kuvend, duhet të marrë miratimin zyrtar nga shumica e deputetëve të Kuvendit nga partitë, koalicionet, iniciativat qytetare dhe kandidatët e pavarur që deklarohen se përfaqësojnë komunitetin në fjalë. Meqenëse ministri i ri nuk ka mbajtur pozitën e deputetit para emërimit të tij si ministër, Kushtetuta ka mandatuar që emërimi i tij të miratohet nga deputetët e Listës Serbe, të cilët mbajnë të gjitha pozita të deputetëve në Kuvendin e Kosovës të garantuara për përfaqësuesit e komunitetit serb.

Kësaj situatë i është përgjigjur Bashkimi Evropian duke i kërkuar Qeverisë së Kosovës që t'i përmbahet të gjitha kërkesave procedurale me rastin e emërimit të ministrit nga komuniteti pakicë, duke theksuar se emërimet e tilla duhet të jenë në përputhje me Kushtetutën e Kosovës. Zëdhënësi i Përfaqësuesit të Lartë të BE-së, Peter Stano, është shprehur i zhgënjyer për emërimin e ministrit të ri, duke thënë se ky emërim nuk ka përmbushur përcaktimet kushtetuese.⁸

Rekomandim

Për të siguruar respektimin e dispozitave kushtetuese dhe kërkesave procedurale, rekomandohet që Qeveria e Kosovës të angazhohet në dialog transparent me përfaqësuesit e komunitetit serb, përfshirë deputetët e Listës Serbe në Kuvendin e Kosovës, për të adresuar shqetësimet e ngritura në lidhje me emërimin e Ministrit nga komuniteti serb. Dialogu duhet të synojë korrigjimin e mospërputhjeve ndërmjet emërimit të ministrit dhe mandatit

⁷"Kushtetuta e Republikës së Kosovës", https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_KOSOVO.pdf.

⁸„BE: Emërimi i Rašić nuk është në përputhje me Kushtetutën e Kosovës“, Al Jazeera Balkans, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/12/2/stano-imenovanie-rasica-razocarenije-u-saglasnosti-sa-ustavom-kosova>.

kushtetues, si dhe identifikimin e zgjidhjes që pasqyron synimin aktual të dispozitave kushtetuese.

1.3 Vetëqeverisja Lokale

Neni 123, paragrafi 1 i Kushtetutës së Kosovës parasheh pa mëdyshje “të drejtën për vetëqeverisje lokale”.⁹ Duke i bërë jehonë këtij zotimi, neni 3 nënvizon se Kosova “respekton Kartën Evropiane për Vetëqeverisjen Lokale”.

Përderisa janë bërë hapa në mbrojtje të së drejtës për vetëqeverisje lokale në Kosovë, nevojitet një përpjekje më e bashkërenduar për të tejkaluar sfidën që ka të bëjë me ligjshmërinë dhe legjitimitetin e funksionimit të institucioneve të vetëqeverisjes lokale në veri të Kosovës. Veçanërisht, qytetarët në këto komuna janë të privuar nga e drejta për vetëqeverisje lokale dhe qeverisje të mirë komunale. Fatkeqësisht, autoritetet qendrore deri më tani nuk kanë arritur ta trajtojnë siç duhet këtë çështje urgjente.

Situata në veri të Kosovës

Veriu i Kosovës, i pozicionuar si rajoni më verior i Kosovës në kufi me Serbinë, përbën një peizazh ku serbët etnikë përfaqësojnë popullsinë shumicë. Ai përfshin katër komunitat në vijim: Mitrovicën e Veriut, Zveçanin, Zubin Potokun dhe Leposaviqin. Vitet e fundit kanë qenë dëshmitarë të një sërë tensionesh të përshkallëzuara në veri të Kosovës, duke e çuar popullatën serbe lokale që të shkëputet nga institucionet e themeluara.

Mosmarrëveshjet në mes të popullatës serbe të veriut të Kosovës dhe autoriteteve qendrore në Prishtinë përfshinin shumë çështje, duke filluar nga prania e tepruar e perceptuar e Njësisë Speciale të Policisë së Kosovës në rajon e deri te hezitimi i qeverisë për të themeluar Asociacionin/Bashkësinë e Komunave me shumicë serbe. Këto mosmarrëveshje të zjarra kulmuan në tensione të rritura. Në një akt proteste, më 5 nëntor 2022, serbët nga veriu i Kosovës dhanë dorëheqje kolektive nga institucionet, përfshirë nga policia e Kosovës, gjyqësori, zyrat komunale dhe institucionet qendrore.¹⁰ Më

⁹“Kushtetuta e Republikës së Kosovës”, https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_KOSOVO.pdf.

¹⁰„NEWS Serbët organizojnë dorëheqje masive nga institucionet shtetërore të Kosovës“, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2022/11/05/serbs-stage-mass-resignation-from-kosovo->

Megjithatë, në një ndryshim në tetor 2023, Lista Serbe, partia mbizotëruese politike që përfaqëson komunitetin serb në Kosovë, shpalli gatishmërinë e saj për të marrë pjesë në zgjedhjet e parakohshme lokale në komunat veriore pa parakushte. Kryetarëve të komunave u është bërë thirrje që të largohen për të përshpejtuar procesin zgjedhor, por kjo thirrje nuk u pranua. Rrjedhimisht, serbët vendas u pajtuan që të aktivizojnë procedurën e përshkruar në Udhëzimin Administrativ.

Në fillim të dhjetorit 2023, në secilën prej katër komunave veriore u formuan nisma qytetare për të administruar mbledhjen e nënshkrimeve për largimin e kryetarëve të komunave. Procesi filloi në mesin e janarit 2024.¹³ Pavarësisht hasjes në pengesa ligjore dhe burokratike, mbledhja e nënshkrimeve në të katër komuna përfundoi më 22 janar 2024 dhe parashtrësat iu përcollën Komisionit Qendror të Zgjedhjeve (KQZ) për verifikim.

Më 8 mars 2024, KQZ deklaroi se numri i nënshkrimeve të mbledhura në çdo komunë e kalonte pragun e përcaktuar prej njëzet për qind të votuesve të regjistruar. Numri i nënshkrimeve të mbledhura nga qytetarët për komunë është si vijon: 2,905 në Leposaviq, 1,380 në Zubin Potok, 1,714 në Zveçan dhe 3,653 në Mitrovicën e Veriut. Për rrjedhojë, KQZ caktoi votimin për shkarkimin e kryetarëve të komunave nga postet e tyre në katër komunave veriore për 21 prill 2024.¹⁴

Pavarësisht mbështetjes dërmuese të marrë për largimin e tyre, kryetarët në detyrë mbeten të vendosur të mos japin dorëheqjen nga postet e tyre. Nga ana tjetër, përkundër legjitimitetit të kontestuar demokratik, autoritetet komunale në katër komunat veriore këmbëngulin në miratimin e vendimeve të diskutueshme, duke shkaktuar një protestë të gjerë nga popullata lokale. E dëshmuar nga protestat dhe peticionet që synonin rrëzimin e vendimeve të diskutueshme komunale, kjo pakënaqësi shfaqti hendekun në rritje ndërmjet autoriteteve komunale dhe komuniteteve lokale të cilave duhej t'u shërbenin.

Lufta e stërzgatur për largimin e kryetarëve në detyrë në katër komunat veriore, e shoqëruar me vendimet kontestuese të nxjerra

¹³"Serbët e Kosovës fillojnë të nënshkruajnë peticionet për të larguar kryetarët e komunave shqiptarë etnikë", Radio Evropa e Lirë, <https://www.rferl.org/a/kosovo-serbs-petition-etnic-albanian-mayors/32782129.html/>.

¹⁴"Komisioni Zgjedhor i Kosovës cakton datën e votimit për shkarkimin e kryetarëve të kontestuar të veriut", Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2024/03/08/kosovës-komisioni-zgjedhje-vendos-datën-për-votimin-për-shkarkuar-kontestuar-verior-kryetarit/>.

nga autoritetet komunale, ka thelluar një ndjenjë të thellë të tjetërsimit në mesin e popullatës lokale në veri të Kosovës nga institucionet e vetëqeverisjes lokale. Megjithatë, autoritetet qendrore të Kosovës kanë dështuar të ndërmarrin përpjekje të përbashkëta për të lehtësuar riintegrimin e serbëve në veri të Kosovës në proceset e vendimmarrjes zgjedhore dhe lokale. Rrjedhimisht, serbët vendas janë të shqetësuar se procedura e largimit të kryetarëve mund të hasë pengesa shtesë administrative, duke e zgjatur status quo-në.

Rekomandime

Për të mbrojtur të drejtën e qytetarëve për vetëqeverisje lokale në përputhje me standardet e përkrahura nga Këshilli i Evropës, autoritetet e Kosovës duhet të trajtojnë seriozisht krizën e legjitimitetit në katër komuna në veri të Kosovës.

Duke marrë parasysh ngërçin e zgjatur në zgjidhjen e krizës në veri të Kosovës, kryetarët e komunave dhe anëtarët e kuvendeve komunale duhet të konsiderojnë dorëheqjen nga pozitat e tyre për t'i hapur rrugë organizimit të shpejtë të zgjedhjeve të parakohshme lokale.

Si masë e përkohshme, këshillohet që autoritetet komunale në detyrë të përmbahen nga zbatimi i vendimeve kontestuese që janë kundër vullnetit të shprehur të popullatës lokale në komunat e cekura.

Autoritetet qendrore duhet të hulumtojnë rrugë ligjore për të mbrojtur të drejtat e qytetarëve për vetëqeverisje të mirëfilltë lokale në veri të Kosovës në pritje të zgjidhjes së qëndrueshme të krizës. Kjo mund të përfshijë ushtrimin e mbikëqyrjes administrative mbi ligjshmërinë e vendimeve komunale të miratuara nga autoritetet komunale në detyrë dhe nëse është e justifikuar, shpërbërjen e kuvendeve komunale.

1.4 Asociacioni/Bashkësia e komunave me shumicë serbe

Për më shumë se një dekadë, themelimi i Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe ka qëndruar si çështja më e diskutueshme në marrëdhëniet ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Polemika rreth kësaj çështjeje buron nga dështimi i krijimit të Asociacionit/Bashkësisë përkundër obligimeve të qarta të

përkthyer në marrëveshjet e arritura ndërmjet palëve në kuadër të dialogut të facilituar nga BE-ja.

Marrëveshja e Brukselit

Beogradi dhe Prishtina janë pajtuar për themelimin e Asociacionit/Bashkësisë në "Marrëveshjen e Parë mbi Parimet që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve", e njohur si Marrëveshja e Brukselit. E nënshkruar në prill 2013 në Bruksel nga kryeministrat e atëhershëm të Serbisë, Ivica Dačić dhe kryeministri i Kosovës, Hashim Thaçi, marrëveshja nënvizon rëndësinë e çështjes së Asociacionit/Bashkësisë, pasi hapet me një dispozitë për formimin e saj dhe i kushton gjashtë nga pesëmbëdhjetë pikat për këtë çështje. Kuvendi i Kosovës e ka ratifikuar marrëveshjen si traktat ndërkombëtar më 27 qershor 2013.¹⁵

Marrëveshja parasheh që do të ketë një "Asociacion/Bashkësi të Komunave ku serbët përbëjnë shumicën e popullsisë në Kosovë". Strukturat e Asociacionit/Bashkësisë do të themelohen në bazë të njëjtë me statutin ekzistues të Asociacionit të Komunave të Kosovës. Marrëveshja thekson se komunat do të bashkëpunojnë në ushtrimin kolektiv të kompetencave të tyre përmes Asociacionit/Bashkësisë, e cila do të ketë një "pushtet të plotë" në fushat e mëposhtme: zhvillimin ekonomik, arsimin, shëndetësinë dhe planifikimin urban dhe rural. Për më tepër, Asociacionit/Bashkësisë mund t'i jepen kompetenca shtesë nga autoritetet qendrore. Ai gjithashtu do të ketë një rol përfaqësues për autoritetet qendrore dhe një vend në Këshillin Konsultativ për Komunitete për këtë qëllim.

Origjina e Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe daton që nga "Propozimi Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës", i referuar shpesh si Plani i Ahtisaarit.¹⁶ I propozuar në vitin 2007 nga Martti Ahtisaari, i Dërguari Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së për Procesin e Statusit të Ardhsëm për Kosovën, Plani i Ahtisaarit përvijoi kornizën për adresimin e statusit të Kosovës. Pas shpalljes së pavarësisë në vitin 2008, Kosova u zotua të zbatojë Planin e Ahtisaarit duke i integruar dispozitat e tij në Kushtetutën e saj.

¹⁵"Marrëveshja e Parë për Parimet që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve", Zyra për Kosovë dhe Metohi, <https://www.kim.gov.rs/eng/p03.php>.

¹⁶„Propozimi gjithëpërfshirës për zgjidhjen e statusit të Kosovës (S/2007/168/Add.1)", ReliefWeb, <https://reliefweb.int/report/serbia/comprehensive-proposal-kosovo-status-settlement-s2007168add1>.

Plani i Ahtisaarit e shikonte decentralizimin e gjerë si një mekanizëm për të mbrojtur interesat legjitime të serbëve dhe komuniteteve të tjera joshumicë në Kosovë. Veçanërisht, decentralizimi ishte përshtatur për të adresuar nevojat dhe shqetësimet specifike të serbëve të Kosovës, duke i dhënë atij kontroll të konsiderueshëm mbi punët e saj të brendshme përmes vetëqeverisjes lokale.

Në kuadër të dispozitave të tij, plani i Ahtisaarit parashikonte krijimin e gjashtë komunave të reja me shumicë serbe, së bashku me katër komunitetë ekzistuese. Komunitetet me shumicë serbe kishin të drejtën e bashkëpunimit ndërkomunal dhe ndërkufitar për çështje me interes të përbashkët, si dhe të bashkëpunonin me institucionet e Serbisë. Për më tepër, plani u dha kompetenca të zgjeruara komunale komunave me shumicë serbe, veçanërisht në fusha të tilla si shëndetësia sekondare dhe arsimit i lartë. Për më tepër, plani theksoi autonominë e gjerë komunale në çështjet financiare, duke përfshirë financimin transparent nga Serbia.

Përcaktimi i Marrëveshjes së Brukselit lidhur me formimin e Asociacionit/Bashkësisë paraqiste aktualizimin e dispozitave për bashkëpunim ndërkomunal të komunave me shumicë serbe të përcaktuara në planin e Ahtisaarit. Në kuadër të Marrëveshjes së Brukselit, formimi i Asociacionit/Bashkësisë kishte për qëllim lehtësimin e krijimit të komunave të reja në veri të Kosovës dhe integrimin e tyre në sistemin administrativ të Kosovës. Edhe pse janë themeluar katër komuna të reja në veri të Kosovës, Asociacioni/Bashkësia nuk është formuar.

Parimet e Përgjithshme

Në gusht 2015, kryeministrat e Serbisë Aleksandar Vučić dhe të Kosovës Isa Mustafa arritën në atë kohë një marrëveshje të titulluar "Asociacioni/Bashkësia e komunave me shumicë serbe në Kosovë – parime të përgjithshme/elemente kryesore", që zakonisht quhen Parimet e Përgjithshme.¹⁷Marrëveshja rikonfirmoi përkushtimin për themelimin e Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe në përputhje me dispozitat e përcaktuara në Marrëveshjen e Brukselit të vitit 2013.

Sipas Parimeve të Përgjithshme, Asociacioni/Bashkësia do të përkufizpjej me Statutin e saj, që do të miratohej nga Kuvendi

¹⁷„Asociacioni/Bashkësia/Bashkësia e komunave me shumicë serbe në Kosovë – parimet e përgjithshme/elementet kryesore“, Zyra për Kosovë dhe Metohi, <https://www.kim.gov.rs/eng/p17.php>.

themelues i përbërë nga përfaqësues nga kuvendet e komunave anëtare. Gjithashtu, Qeveria e Kosovës do të miratonte një dekret për miratimin e Statutit, i cili do të shqyrtohej nga Gjykata Kushtetuese.

Në tetor 2015, Presidentja e atëhershme e Kosovës Atifete Jahjaga i dërgoi Parimet e Përgjithshme në Gjykatën Kushtetuese për një vlerësim të kushtetutshmërisë së tyre. Në dhjetor të vitit 2015, Gjykata Kushtetuese e Kosovës mori aktgjykim duke vlerësuar përputhshmërinë e Parimeve të Përgjithshme me frymën dhe nenet e Kushtetutës së Kosovës.¹⁸

Gjykata në aktgjykimin e saj ritheksoi se marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara bëhen pjesë e sistemit të brendshëm juridik të Kosovës. Marrëveshja e Parë është ratifikuar si marrëveshje ndërkombëtare më 27 qershor 2013 nga Kuvendi i Kosovës, duke u bërë pjesë e rendit të brendshëm juridik. Prandaj, themelimi i Asociacionit/Bashkësisë kërkohet për zbatimin e Marrëveshjes së Parë. Gjykata vlerësoi se themelimi i Asociacionit/Bashkësisë ishte në përputhje me kërkesat kushtetuese dhe si rrjedhim është pjesë e rendit kushtetues të Kosovës.

Pas shqyrtimit të Parimeve të Përgjithshme, Gjykata Kushtetuese konstatoi se dokumenti ofron udhëzime procedurale shtesë për përpunimin dhe zbatimin e Marrëveshjes së Parë. Megjithatë, Gjykata vuri në dukje se disa dispozita brenda dokumentit "nuk i përmbushin plotësisht standardet kushtetuese". Rrjedhimisht, Gjykata përcaktoi se dekreti i Qeverisë së Kosovës lidhur me themelimin e Asociacionit/Bashkësisë dhe Statuti i Asociacionit/Bashkësisë duhet të përmbushë standardet kushtetuese dhe të jetë në përputhje me frymën dhe nenet e Kushtetutës. Për më tepër, ato duhet të dorëzohen në Gjykatën Kushtetuese për të shqyrtuar kushtetutshmërinë e tyre.

Aktgjykimi i Gjykatës Kushtetuese u shfrytëzua në diskursin politik nga zyrtarët aktualë të Kosovës për të pretenduar rrejtshëm se formimi i Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe shkel Kushtetutën e Kosovës. Në shumë raste, zyrtarët e Kosovës kanë hedhur poshtë publikisht dhe në mënyrë eksplicite nocionin e themelimit të Asociacionit/Bashkësisë, duke argumentuar se kjo do të minonte sovranitetin e Kosovës dhe do të çrregullonte sistemin e saj administrativ.

¹⁸"Aktgjykimi në rastin nr. K0130/15", Gjykata Kushtetuese, https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjk_ko_130_15_ang.pdf.

Përkundër pretendimeve të tilla, Gjykata Kushtetuese nuk deklaroi apo nuk lë që të nënkuptohet se themelimi i Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe, në vetvete, do të ishte i papajtueshëm me Kushtetutën. Në vend të kësaj, Gjykata pohoi se zbatimi i Marrëveshjes së Brukselit, një traktat i ratifikuar ndërkombëtarisht, kërkon themelimin e Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe, si një element i qenësishëm i kornizës kushtetuese të Kosovës. Megjithatë, Gjykata Kushtetuese ka identifikuar disa dispozita të Parimeve të Përgjithshme që nuk përputhen me Kushtetutën e Kosovës.

Themelimi i Asociacionit/Bashkësisë nuk është vetëm obligim ndërkombëtar i Kosovës por edhe i nënvizuar nga Gjykata Kushtetuese e saj. Nga pikëpamja ligjore, duket se nuk ka pengesa që i pengojnë komunat me shumicë serbe që vullnetarisht të koordinojnë ushtrimin e kompetencave të tyre me interes të ndërsjellë përmes një Asociacioni/Bashkësisë. Për më tepër, themelimi i Asociacionit/Bashkësisë do të përfaqësonte një përparim të rëndësishëm në procesin e normalizimit ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, si dhe një moment historik për ndërtimin e besimit në marrëdhëniet ndërmjet komunitetit serb në Kosovë dhe autoriteteve qendrore në Prishtinë.

Mosmarrëveshja parësore që pengon themelimin e Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe i referohet fushëveprimit të kompetencave të saj, veçanërisht në lidhje me "kompetencat ekzekutive" të mundshme. Thelbi i mosmarrëveshjes ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës përqendrohet në kompetencat e Asociacionit/Bashkësisë në këtë drejtim.

Sipas Parimeve të Përgjithshme, objektivat kryesore të Asociacionit/Bashkësisë përfshijnë "kryerjen e funksioneve dhe shërbimeve publike" brenda fushave specifike. Në përputhje me dispozitat e Marrëveshjes së Brukselit, Parimet e Përgjithshme parashikojnë funksionet e Asociacionit/Bashkësisë për të përfshirë "ushtrimin e mbikëqyrjes së plotë" në lidhje me fushat e mëposhtme: zhvillimi ekonomik lokal, arsimit, shëndetësia dhe planifikimi urban dhe rural. Përveç kësaj, Parimet e Përgjithshme përcaktojnë që Asociacioni/Bashkësia do të kryejnë detyrat e mëposhtme: forcimin e demokracisë lokale; të miratojë masa për përmirësimin e kushteve lokale të jetesës për të kthyerit në Kosovë; kryejnë, koordinojnë dhe lehtësojnë aktivitetet e kërkimit dhe zhvillimit; promovojë, shpërndajë dhe avokojë çështje me interes të përbashkët të anëtarëve të saj dhe i përfaqëson ata, duke përfshirë edhe tek autoritetet qendrore;

ofron shërbime për anëtarët e saj; vlerëson ofrimin e shërbimeve publike për anëtarët dhe banorët e tyre për të mbështetur Asociacionin/Bashkësinë në formimin e qëndrimeve me interes të përbashkët për pjesëmarrjen në punën e autoriteteve qendrore; të kryejë monitorimin sipas nevojës për zbatimin e objektivave të tij; të krijojë marrëdhënie dhe të hyjë në marrëveshje bashkëpunimi me Asociacionet/Bashkësitë tjera të komunave, vendore dhe ndërkombëtare; etj.

Siç përcaktohet në marrëveshje, "ushtrimi i mbikëqyrjes së plotë" nga Asociacioni/Bashkësia kufizohet në fushat e zhvillimit ekonomik, arsimin, shëndetësisë dhe planifikimit urban dhe rural. Edhe sipas interpretimit më të gjerë të përcaktimeve të marrëveshjeve, Asociacionit/Bashkësisë nuk i janë besuar kompetenca të afta që të cenojnë funksionet e institucioneve qendrore. Kjo për shkak se kompetencat e Asociacionit/Bashkësisë bien në sferën ku qeveria qendrore e Kosovës tashmë ka obligim të respektojë autonominë e komunave, siç parashihet në Kushtetutë dhe Ligjin për Vetëqeverisjen Lokale. Përveç kësaj, Asociacioni/Bashkësia nuk është ngarkuar me funksione brenda fushave ku institucionet qendrore kanë kompetenca ekskluzive, si siguria dhe rendi publik apo politika e jashtme.

Sipas nenit 1, paragrafi 1 të Ligjit për Vetëqeverisje Lokale, zhvillimi ekonomik dhe planifikimi urban dhe rural konsiderohen si kompetenca vetanake të komunave.¹⁹ Për më tepër, ligji përcakton që komunat ku komuniteti serb i Kosovës përbën shumicë kanë përgjegjësi të shtuara në shëndetësi, arsim dhe kulturë, duke përfshirë ruajtjen e trashëgimisë fetare. Këto bashki kanë të drejtë të marrin pjesë edhe në zgjedhjen e komandantëve të stacioneve policore vendore. Rrjedhimisht, komunat e Mitrovicës së Veriut, Graçanicës dhe Shtërpçës kanë kompetenca të zgjeruara ndaj kujdesit sekondar shëndetësor, ndërsa Mitrovica e Veriut ka kompetenca të zgjeruara ndaj arsimit të lartë.

Sipas nenit 29, paragrafi 1 i ligjit, komunat kanë të drejtë të krijojnë partneritete për të ushtruar kompetencat e tyre të qenësishme dhe të zgjeruara. Për më tepër, sipas nenit 30, paragrafi 1, komunat kanë të drejtë të bashkëpunojnë me institucionet në Serbi, duke përfshirë marrjen e mundshme të ndihmës financiare. Gjithashtu, neni 31 lejon

¹⁹„Ligji për veteqeverisjen lokale“, <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/Zakon-O-Lokalnoj-Samoupravı.pdf>.

komunat të formojnë dhe t'u përkasin shoqatave për mbrojtjen dhe promovimin e interesave të tyre të përbashkëta.

Duke pasur parasysh se Asociacioni/Bashkësia e Komunave me shumicë serbe do të shërbente si asociacion komunal, autonomia që do të gëzonte në fushat e përcaktuara të kompetencave të saj do të korrespondonte me atë që tashmë u është dhënë komunave, ndonëse me kompetenca shtesë. Roli i rolit të Asociacionit/Bashkësisë do të përfshinte në radhë të parë koordinimin e përpjekjeve të komunave në përmbushjen e funksioneve të tyre. Është me rëndësi, kjo nuk do të kufizonte autoritetin e institucioneve qendrore për të ushtruar mbikëqyrje administrative dhe ligjore mbi aktivitetet e komunave.

Statuti i Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me Shumicë Serbe

Në shtator të vitit 2016, Qeveria e Kosovës caktoi një Ekip Menaxhues të përbërë nga katër anëtarë nga komuniteti serb në Kosovë të ngarkuar me hartimin e Statutit të Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe.

Emërimi është bërë sipas parashikimit të Parimeve të Përgjithshme. Parashikohej që deri në gusht 2018, Ekipi Menaxhues të prezantonte Draft Statutin në kuadër të dialogut të Brukselit.²⁰ Megjithatë, ky afat kohor nuk u respektua. Vetëm më 2 maj 2023 Ekipi Menaxhues zbuloi përfundimisht draft Statutin në një takim dialogu të mbajtur në Bruksel. Në vend që të ofrojë reagime konstruktive, Qeveria e Kosovës zgjodhi në vend të kësaj që të shpërbëjë Ekipin Menaxhues, gjë që tërhoqi kritika nga Brukseli.²¹

Në përpjekje për të kapërcyer këtë ngërç, BE-ja mori iniciativën për të propozuar një draft Statuti për themelimin e Asociacionit/Bashkësisë, duke ia dorëzuar atë palëve në tetor 2023.²² Pavarësisht se u thirr për të shqyrtuar dokumentin dhe për të dhënë pikëpamjet e saj, Qeveria e Kosovës nuk ndërmori hapa në adresimin e kësaj çështjeje. Që atëherë nuk është bërë asnjë

²⁰„NEWS Kosova 'duhet' të ndryshojë ligjet për marrëveshjen me komunat serbe“, Balkan Insight <https://balkaninsight.com/2018/07/10/serb-municipalities-Association/Community-needs-kosovo-laws-changes-07-10-2018/>.

²¹„Ministri i Kosovës shkarkon Ekipin Menaxhues të Draft Statutit për Asociacionin/Komunitetin“, Prishtina Insight, <https://prishtinainsight.com/kosovo-minister-sacks-management-team-of-draft-statute-for-asociation/>.

²²„BE-ja mohon që një statut i Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe të ishte bërë publik“, European Western Balkans, <https://europeanwesternbalkans.com/2023/11/13/eu-denies-that-a-statute-of-the-Association/Community-of-the-shumicë-serbe-municipalities-hadbeen-made-public/>.

përparim domethënës, duke e lënë të pasigurt fatin e Asociacionit/Bashkësisë.

Rekomandime

Për të avancuar themelimin e Asociacionit/Bashkësisë, është e domosdoshme që Qeveria e Kosovës t'i shqyrtojë menjëherë draftet e përgatitura nga Ekipi Menaxhues dhe BE-ja. Mbështetur në këto dokumente, Qeveria e Kosovës duhet të formulojë draft Statutin dhe Dekretin për themelimin e Asociacionit/Bashkësisë.

Zyrtarët e Kosovës duhet të përmbahen nga përdorimi i retorikës së ashpër kundër Asociacionit/Bashkësisë dhe të shmangin keqinterpretimin tendencioz të vendimeve të Gjykatës Kushtetuese dhe thelbin e vërtetë të Asociacionit/Bashkësisë.

Përveç kësaj, duhet të bëhen përpjekje për të riorganizuar ndryshimet e shpejta në qeverisjen lokale brenda katër komunave në veri të Kosovës për të pasqyruar vullnetin demokratik të popullatës lokale. Kjo do të krijojë një mjedis të favorshëm për formimin e Asamblesë Kushtetuese të Asociacionit/Bashkësisë, duke avancuar në këtë mënyrë procesin e themelimit të saj.

2. Sundimi i Ligjit

2.1 Gjykimet në mungesë

Në nëntor 2023, filluan gjyqet e para për krime lufte në mungesë. Raportet treguan se Prokuroria Speciale kishte ngritur gjashtë aktakuza në këtë kuadër të kësaj.²³Dy gjykime shtesë u filluan në shkurt 2024.²⁴

Fillimi i gjykimeve në mungesë për krimet e luftës u lehtësua nga një sërë ndryshimesh në Kodin e Procedurës Penale. Këto ndryshime legjislative filluan në korrik 2019 kur kodi u amendua fillimisht për të lejuar gjykime të tilla për vepra penale kundër ligjit ndërkombëtar humanitar dhe ligjit ndërkombëtar penal që u kryen në periudhën midis janarit 1990 dhe qershorit 1999. Amendamentet e mëvonshme në qershor 2021 synonin të rregullonin procesin për gjykime në mungesë. Deri në shkurt 2023, ndryshimet e mëtejshme zgjeruan fushëveprimin për të përfshirë të gjitha llojet e veprave penale.²⁵

Ndryshimet në Kod supozohet se u miratuan për të lehtësuar ndjekjen penale të të dyshuarve për krime lufte për shkak të mungesës së bashkëpunimit ligjor me Serbinë. Megjithatë, ekspertët paralajmëruan se këto dispozita ligjore ngrënë shqetësime në lidhje me respektimin e të drejtave të njeriut.

Iniciativa për të mundësuar gjykime në mungesë e ka origjinën nga partia në pushtet Vetëvendosje, e propozuar fillimisht kur kjo parti ishte ende në opozitë. Dyshohet se për shkak të mungesës së bashkëpunimit ndërmjet prokurorisë së Kosovës dhe Serbisë, Vetëvendosje ka kërkuar të sigurojë gjykime në mungesë për krimet e luftës që supozohet se janë kryer nga serbët. Megjithatë, ky veprim tërhoqi kritika nga OJQ-të e të drejtave të njeriut, të cilat argumentuan se kryerja e aktakuzave dhe gjyqeve në mungesë bie ndesh me parimet themelore të të drejtave të njeriut.²⁶

Shqetësimi kryesor lidhej me mungesën e masave mbrojtëse të forta brenda kornizës ligjore. Konkretisht, ka shqetësim lidhur me kërkesën

²³„Kosova fillon dy gjykime për krime lufte të serbëve në mungesë“, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2024/02/21/kosovo-begins-two-lufta-crime-trials-of-serbs-in-absentia/>.

²⁴„Fillon gjykimi i parë për krimet e luftës në Kosovë në mungesë të të pandehurit“, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2023/11/20/kosova-launches-first-war-crimes-trial-in-defendants-absence/>.

²⁵„Aktakuzat e para në mungesë për krime lufte në Kosovë“, Fondi për të Drejtën Humanitare në Kosovë, <https://hlc-kosovo.org/storage/app/media/1.%20Buletini260723/HLCK-Newsletter-July%202023.pdf>.

²⁶„Gjykimet e para për krime lufte në mungesë: Drejtësi për viktimat apo shkelje e të drejtave të njeriut?“, Kosova Online, <https://www.kosovo-online.com/en/news/analysis/first-trials-war-crimes-absentia-justice-victims-or-violation-human-rights-20-11-2023>.

për përpjekje të arsyeshme për informimin e të pandehurit për aktakuzën dhe thirrjen e tyre për gjykim. Mendohet se ndryshimet janë miratuar për të anashkaluar hapat e duhur të procedurës. Prandaj, ekziston frika se pa masat mbrojtëse të duhura, këto mekanizma mund të manipulohen, duke çuar në abuzime me pushtetin ose frikësim, veçanërisht kundër të pandehurve serbë. Për më tepër, ekziston një shqetësim mbizotërues se gjykime të tilla mund të përkeqësojnë tensionet etnike, duke rezultuar potencialisht në ndjekje penale monoetnike që targetojnë në mënyrë disproporcionale serbët.

Është vërejtur se Vetëvendosje e ka përfshirë çështjen e gjykimeve në mungesë në fushatën e saj politike, duke acaruar më tej shqetësimet për politizimin e procedurave ligjore. Përdorimi i ndryshimeve legjislative nga partia për përfitime politike ka nxitur dyshime të mëtejshme. Duke ndërthurur çështjet ligjore me agjendat politike, ekziston rreziku i cenimit të integritetit dhe paanshmërisë së procesit gjyqësor. Për më tepër, politizimi mund të gërryëjë besimin e publikut në gjyqësor dhe të përjetësojë perceptimet e njëanshmërisë ose të padrejtësisë.

Rekomandime

Ndërsa gjykimet në mungesë përfaqësojnë një mjet të rëndësishëm ligjor për të adresuar sfidat e ndjekjes penale të krimeve të luftës, zbatimi i tyre duhet të shoqërohet me masa mbrojtëse të forta për të garantuar drejtësi dhe për të mbështetur parimet e të drejtave të njeriut. Duhet të bëhen përpjekje për të zbutur rrezikun e abuzimit dhe për të siguruar që drejtësia të vendoset në mënyrë të paanshme, pavarësisht nga përkatësia etnike e të pandehurit.

Është e domosdoshme që partitë politike, përfshirë Vetëvendosjen, të përmbahen nga politizimi i reformave ligjore siç janë gjykimet në mungesë. Integriteti i sistemit gjyqësor duhet të ruhet nga ndërhyrjet e panevojshme politike për të siguruar që drejtësia të jepet në mënyrë të drejtë dhe të paanshme dhe për të nxitur besimin e publikut në gjyqësor.

2.2 Policia Speciale

Vitet e fundit, vendosja e njësive speciale operacionale të Policisë së Kosovës në veri të Kosovës është rritur dukshëm. Kjo rritje ka filluar para dorëheqjes kolektive të serbëve nga Policia e Kosovës në nëntor 2022 dhe ka vazhduar të intensifikohet edhe më pas. Koha e kësaj rritjeje sugjeron se ajo nuk është e lidhur drejtpërdrejt me tërheqjen e serbëve nga forcat policore, pasi dislokimi kishte filluar më herët. Këtë e dëshmon edhe ndërtimi i bazave speciale policore në veri të Kosovës, të cilat i paraprinë edhe dorëheqjeve.

Organizatrat e shoqërisë civile dhe vëzhguesit ndërkombëtarë kanë ngritur shqetësime lidhur me praninë e tepruar të njësive speciale policore në veri të Kosovës, duke vënë në dukje rolin e tyre në përkeqësimin e tensioneve me popullatën vendase.²⁷ Raportet nga organizatat ndërkombëtare, OJQ-të dhe organet e medias kanë nxjerrë në pah raste të sjelljes së keqe dhe brutalitetit të kryer nga oficerët e policisë.²⁸ Përkundër garancive të Qeverisë së Kosovës për të reduktuar gradualisht praninë e tyre, veprime të dukshme në këtë drejtim ende nuk janë bërë.

Qeveria e Kosovës ka dështuar të ushtrojë përmbytje në përdorimin e forcave speciale policore dhe të përdorë dislokimin e tyre vetëm për situatën që e kërkon një gjë të tillë. Prirja për t'u mbështetur së tepërmi nga forcat speciale të policisë në veri të Kosovës ka gërryer besimin e serbëve vendas. Përdorimi pa kriter i këtyre njësive për detyrat rutinore të policisë nuk është as proporcional dhe as legjitim dhe rrezikon të tjetërsojë më tej popullsinë vendase.

Rekomandime

Qeveria e Kosovës duhet të angazhohet në ndërtimin e besimit me komunitetin serb në veri të Kosovës. Kjo nënkupton largimin nga mbështetja e tepërt në forcat speciale të policisë, sigurimin e përgjegjësisë për sjellje të pahijshme dhe respektimin e parimeve të proporcionalitetit dhe legjitimitetit në operacionet e zbatimit të ligjit.

Është e domosdoshme të sigurohet që policët e dislokuar në veri të Kosovës të jenë të aftë në të dyja gjuhët zyrtare, siç mandatohet me

²⁷"Thirrje për Paqe", OJQ Aktiv, <https://ngoaktiv.org/en/news/appeal-for-peace-2/>.

²⁸Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm", Këshilli i Sigurimit i Kombeve të Bashkuara, https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2023-247_-_sg_report_on_unmik.pdf.

ligj, për të lehtësuar komunikimin efektiv me të gjithë anëtarët e komunitetit.

Krahas të përmbajturit nga mbështetja e tepërt në forcat speciale policore, Qeveria e Kosovës duhet të ketë prioritet tërheqjen graduale të këtyre njësive nga veriu i Kosovës.

Duhet të bëhen përpjekje për të promovuar dhe lehtësuar kthimin e serbëve në shërbimin e Policisë së Kosovës. Kjo mund të përfshijë ofrimin e stimujve për individët serbë që t'i bashkohen ose ribashkohen me forcën policore, dhe krijimin e mekanizmave mbështetës për të adresuar pengesat në të cilat mund të hasin.

2.3 Arrestimi dhe paraburgimi arbitrar

Në vitet e fundit, Veriu i Kosovës ka përjetuar një rritje të incidenteve të dhunshme, duke çuar në një numër në rritje të arrestimeve në mesin e serbëve etnikë. Këto arrestime kanë nxitur ankesa nga avokatët në lidhje me pengesat për të sfiduar ligjshmërinë e arrestimeve ose ndalimeve në gjykatë. Janë raportuar raste të ndalimit të zgjatur, të shoqëruara nga trajtimi refuzues i ankesave nga gjykatat dhe pretendimet për ndikim të padrejtë politik.²⁹

Në mënyrë shqetësuese, u raportua se të arrestuarit ishin subjekt i keqtrajtimit nga policia, duke përfshirë përdorimin e tepruar të forcës gjatë arrestimit. Disa individë kanë duruar paraburgim të zgjatur në kushte që ngrenë shqetësime për të drejtat e njeriut.³⁰ Incidente të tilla kanë shkaktuar një ndjenjë frike dhe frikësimi tek serbët në veri të Kosovës, të cilët e perceptojnë policinë si një instrument ngacmimi dhe jo të mbrojtjes.

Ka pasur raporte që tregojnë se disa policë të dislokuar në veri të Kosovës nuk flasin serbisht, pavarësisht se policia është e mandatuar për të vepruar në të dyja gjuhët zyrtare. Kjo pengesë gjuhësore përkeqëson tensionet dhe pengon komunikimin efektiv ndërmjet policisë dhe komunitetit lokal, duke kontribuar në ndjenjën e marginalizimit në mesin e serbëve etnikë. Nuk janë bërë përpjekje domethënëse për të përmirësuar komunikimin ndërmjet njësive speciale të policisë që veprojnë në veri të Kosovës dhe popullatës

²⁹“Avokati Miljkovic: Dušan Obrenović i vazhdohet paraburgimi edhe për dy muaj”, Kosova Online <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/lawyer-miljkovic-dusan-obrenovics-detention-extended-another-two-months-30-10-2023>.

³⁰“Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm”, Këshilli i Sigurimit i Kombeve të Bashkuara, <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s2023735.pdf>.

serbe lokale dhe për të rritur transparencën dhe llogaridhënien në sjelljen e tyre.

Rekomandim

Duhet të zbatohen masa për të siguruar që sjellja dhe operacionet e policisë të janë në përputhje të plotë me standardet ligjore dhe parimet e të drejtave të njeriut për të rindërtuar besimin e anëtarëve të komunitetit serb në institucionet e zbatimit të ligjit. Kjo përfshin trajtimin e rasteve të keqtrajtimit të policisë dhe forcës së tepruar në rastet e arrestimit dhe paraburgimit.

2.4 Siguria juridike

Gjatë viteve të fundit, mediat në Kosovë kanë publikuar vazhdimisht informacione në lidhje me listat e individëve të dyshuar për përfshirje në incidente të dhunshme që kanë ndodhur në veri të Kosovës, me qëllim të supozimit të cenimit të rendit kushtetues. Këto raportime mediatike, ndonjëherë edhe me emra dhe mbiemra të individëve të dyshuar, kanë shkaktuar ankth tek serbët në veri të Kosovës, të cilët kishin frikë nga arrestime të pajustificuara. Origjina e këtyre listave dhe publikimi i tyre në media mbeti i panjohur, duke kontribuar në ndjenjën e pasigurisë.

Pas incidentit jashtë komunës në Zveçan më 29 maj 2023, ku protestuesit serbë u përleshën me forcat e KFOR-it, kryeministri i Kosovës Albin Kurti publikoi emrat e 33 serbëve gjatë fjalimit të tij në Kuvendin e Kosovës, duke i akuzuar ata për nxitje të trazirave.³¹ Në fjalët e tij ai i cilësoi ata si pjesëtarë të një milicie fashiste dhe i etiketoi si kriminelë. Më pas, disa individë i mohuan këto akuza, duke pretenduar se nuk ishin të përfshirë në protesta, madje as të pranishëm në vendin e protestës dhe duke ofruar prova për të mbështetur pretendimet e tyre.

Rekomandim

Zbulimi i listave të të dyshuarve të supozuar nga zyrtarë të rangut të lartë minon prezumimin e pafajësisë dhe të drejtat e procesit të

³¹"Dy javë më vonë, Kurti shpjegon pse zbuloi emrat e 33 serbëve – "Nuk kemi asgjë kundër komunitetit serb, por kundër individëve." KoSsev, <https://kossev.info/two-weeks-later-kurti-shpjegon-pse-i-zbuloi-emrat-e-33-serbëve-nuk-kemi-asgjë-kundër-komunitetit-serb-por-kundër-individëve/>.

rregullt ligjor dhe gërryen besimin e serbëve në integritetin dhe paanshmërinë e policisë dhe gjyqësorit. Prandaj, është thelbësore që zyrtarët qeveritarë dhe udhëheqësit politikë të ushtrojnë përgjegjësi në komunikimin e tyre publik dhe të përmbahen nga pretendimet që targetojnë padrejtësisht individë.

2.5 Njohja e vendimeve

Integrimi i gjyqësorit qëndron si një nga rezultatet më domethënëse të dialogut të ndërmjetësuar nga BE-ja ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Ai i referohet procesit të integrimit të strukturave gjyqësore serbe, kryesisht nga veriu i Kosovës në sistemin unik të drejtësisë të Kosovës. Ky proces filloi pas nënshkrimit të "Marrëveshjes së Parë të Parimeve që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve" në vitin 2013, e njohur zakonisht si Marrëveshja e Brukselit.³²

Marrëveshja e Brukselit përvijoi vizionin për integrimin gjyqësor, duke theksuar se "autoritetet gjyqësore do të integrohen dhe do të funksionojnë brenda kornizës ligjore të Kosovës". Më pas, detajet e këtij procesi u shtjelluan në Marrëveshjen për Gjyqësorin e cila u finalizua në shkurt 2015.³³ Kjo marrëveshje ofron udhëzime të detajuara për integrimin e gjyqtarëve, prokurorëve dhe personelit administrativ serb nga rajoni i Mitrovicës në sistemin e drejtësisë së Kosovës.

Integrimi i gjyqtarëve, prokurorëve dhe personelit administrativ serb në sistemin gjyqësor të Kosovës u përfundua zyrtarisht në tetor 2017. Megjithatë, disa sfida vazhdojnë, duke nënvizuar se integrimi gjyqësor mbetet një proces i vazhdueshëm që kërkon përpjekje të vazhdueshme nga vendimmarrësit për të adresuar çështjet e pazgjidhura.

Një mangësi e rëndësishme e gjyqësorit të integruar ka të bëjë me vlefshmërinë juridike të vendimeve të marra nga gjykatat dhe organet administrative të paintegruara serbe nga viti 1999 deri në vitin 2017. Pasiguria rreth njohjes dhe ekzekutimit të këtyre vendimeve paraqet një sfidë të konsiderueshme për qytetarët. Aktualisht, vlefshmëria e vendimeve të gjykatave serbe dhe dokumenteve dhe certifikatave të lëshuara nga organet administrative serbe nuk njihet nga institucionet e Kosovës. Si pasojë,

³²"Marrëveshja e Parë e Parimeve për Normalizimin e Marrëdhënieve", Zyra për Kosovë dhe Metohi, <https://www.kim.gov.rs/eng/p03.php>.

³³"Marrëveshja për Gjyqësorin", Zyra për Kosovë dhe Metohi, <http://www.kim.gov.rs/eng/p06.php>.

këto dokumente nuk mund të përdoren si prova në procedurat gjyqësore dhe as nuk pranohen si të vlefshme nga institucione të ndryshme në Kosovë, duke përfshirë noterët, regjistrin e gjendjes civile dhe kadastrat.

Për të adresuar sfidat e mundshme me të cilat ballafaqohet gjyqësori pas integritimit, u ra dakord që të vendoset një procedurë për njohjen e vlefshmërisë së vendimeve të marra nga strukturat e painteguara serbe e cila do të përvijohet në një dokument të titulluar "Thirrje për vlefshmërinë". Siç theksohet në dokumentin "Konkluzionet e lehtësuesve të BE-së për gjyqësorinë" nga nëntori 2016, më 9 dhjetor 2016, Këshilli Gjyqësor i Kosovës zyrtarisht i ka njoftuar të gjitha institucionet relevante brenda Kosovës për natyrën obliguese të dokumentit "Thirrje për vlefshmërinë".³⁴Ky njoftim nënvizonte obligimin e këtyre institucioneve që të njohin dhe zbatojnë vendimet e marra nga gjykatat e painteguara serbe deri më 9 dhjetor 2016.

Pavarësisht zotimit të institucioneve të Kosovës për të njohur vlefshmërinë e dokumenteve të lëshuara nga gjykatat dhe organet administrative të painteguara serbe, progresi në zbatimin e kësaj njohjeje ka munguar dukshëm. Pengesa kryesore për këtë ka qenë mungesa e një procedure të qartë dhe të përcaktuar për njohjen dhe zbatimin e vendimeve të tilla në përputhje me parimet e përshkruara në dokumentin "Thirrje për vlefshmërinë".

Mungesa e udhëzimeve të qarta nga Këshilli Gjyqësor i Kosovës apo Ministria e Drejtësisë e përkeqëson më tej këtë çështje, duke lënë pasiguri lidhur me zbatueshmërinë e vendimeve të marra nga strukturat e painteguara serbe. Pa procedura dhe mekanizma të përcaktuara për njohje, mbetet e paqartë nëse këto vendime janë drejtpërdrejt të zbatueshme apo nëse kërkohet që t'i nënshtrohen një procesi të njohjes formale.

Rekomandim

Kjo mungesë e njohjes së vendimeve të marra nga gjykatat dhe organet administrative të painteguara serbe nga viti 1999 deri në vitin 2017 minon efikasitetin e gjyqësorit të integruar dhe krijon pengesa për procedurat ligjore dhe proceset administrative. Për të adresuar këtë çështje, një procedurë për njohjen e vlefshmërisë së

³⁴„Raporti i Progresit për Dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës (tetor 2016 – prill 2017)“, Zyra për Kosovë dhe Metohi, <http://www.kord-kim.gov.rs/doc/pregovaracki-proces/lzvestaj%20o%20dijalogu%20april%202017%20eng.pdf>.

këtyre vendimeve duhet të pranohet dhe zbatohet nga të gjitha institucionet relevante në Kosovë.

2.6 Ndalimi i importit të mallrave nga Serbia

Më 15 qershor 2023, Qeveria e Kosovës mori vendimin e diskutueshëm për të ndaluar hyrjen e kamionëve me targa serbe në Kosovë, pas arrestimit të tre policëve të Kosovës nga autoritetet serbe.³⁵ Më 21 qershor, Qeveria e Kosovës ka ndryshuar vendimin. Masa e rishikuar përcaktonte se ndalimi do të zbatohet vetëm për mallrat me origjinë nga Serbia. Automjetet me targa të Serbisë do të lejohen të hyjnë në Kosovë, me kusht që të mos bartin mallra me origjinë nga Serbia.³⁶

Përkundër lirimit të mëvonshëm të zyrtarëve të arrestuar nga një gjykatë serbe më 26 qershor, ndalimi për hyrjen e mallrave serbe në Kosovë mbeti në fuqi.³⁷ Veçanërisht, ky vendim është komunikuar verbalisht dhe asnjëherë nuk është miratuar zyrtarisht si akt juridik.

Ky vendim ndërpreu ndjeshëm tregtinë dhe çoi në mungesë të mallrave thelbësore, duke ndikuar negativisht në jetesën dhe standardin e jetesës së serbëve dhe qytetarëve të tjerë të Kosovës. Për më tepër, kjo rezultoi në mungesë të furnizimeve mjekësore në spitalet në zonat serbe në Kosovë.³⁸

Rekomandim

Ky veprim i njëanshëm minon rendin juridik të Kosovës dhe marrëveshjet ekzistuese tregtare. Prandaj, është e domosdoshme që Qeveria e Kosovës të heqë menjëherë ndalimin për importin e mallrave nga Serbia. Ky hap është vendimtar jo vetëm për të mbështetur zotimin e Kosovës ndaj marrëveshjeve tregtare dhe

³⁵"Kosova ndalon hyrjen e automjeteve dhe mallrave serbe pas arrestimit të 3 policëve të Kosovës nga policia serbe", European Western Balkans, <https://europeanwesternbalkans.com/2023/06/15/kosovo-bans-entry-of-vehicles-with-serbian-licence-targa-and-imports-of-goods-of-serbia/>.

³⁶"Kosova ndryshon vendimin, ndalon vetëm mallrat serbe", N1, <https://n1info.rs/english/news/kosovo-amends-decision-bans-only-serbian-goods/>.

³⁷"Serbia liron 3 policë të Kosovës pasi arrestimet nxitën tensionet në Ballkan", Zëri i Amerikës, <https://www.voanews.com/a/serbia-releases-3-police-offices-kosovo-pas-arrests-fueled-balkan-tensions/7153909.html>.

³⁸"Kanë kaluar nëntë muaj nga ndalimi i mallrave serbe – vendim politik që rezultoi me humbje për të gjithë", Kosova Online, <https://www.kosovo-online.com/en/news/analysis/nine-months-have-passed-ban-serbian-goods-political-decision-resulted-losses-everyone>.

parimeve të tregtisë së lirë dhe të drejtë, por edhe për të zbutur pasojat negative që përjetojnë qytetarët.

2.7 Tender ligjor

Më 17 janar 2024, Banka Qendrore e Kosovës shpalli një Rregullore për Operacionet me Para të gatshme, duke përcaktuar se euro do të jetë monedha e vetme e lejuar për pagesat me para të gatshme brenda sistemit të pagesave të Kosovës që nga 1 shkurti.³⁹

Kjo Rregullore vendos kufizime që do të ndikojnë dukshëm në komunitetin serb në Kosovë, pasi në mënyrë efektive ndalon përdorimin e monedhës së Serbisë, dinarit, i cili vazhdon të përdoret zakonisht në zonat me shumicë serbe në Kosovë. Për më tepër, në mënyrë efektive pengon transfertat financiare nga Serbia te serbët në Kosovë, gjë që është baza e jetesës së tyre.

Dinari serb ka shërbyer si valutë de facto për paratë e gatshme dhe transaksionet tregtare në zonat me shumicë serbe në Kosovë që nga viti 1999, një status i njohur nga UNMIK-u. Edhe pas vitit 1999, sistemi i pagesave të Serbisë vazhdoi të funksionojë në zonat me shumicë serbe brenda Kosovës. Megjithatë, vendimi i fundit i Bankës Qendrore të Kosovës synon të heqë efektivisht përdorimin e dinarit si monedhë në zonat serbe në Kosovë dhe të shkëpusë lidhjet financiare ndërmjet serbëve në Kosovë dhe Serbi.

Vendimi i Bankës Qendrore ka ngjallur kritika të ashpra nga komuniteti ndërkombëtar. Ky veprim i njëanshëm është kritikuar për përkeqësimin e mosbesimit dhe tensioneve në mes të komuniteteve në Kosovë. Kritikët argumentojnë se vendimi dështon të mbështesë parimet e qeverisjes së mirë, veçanërisht për shkak të mungesës së komunikimit adekuat publik në lidhje me masën dhe implikimet e saj, veçanërisht për komunitetin serb. Informacioni i kufizuar publik ka lënë popullsinë e prekur të painformuar për ndryshimet dhe pasojat e mundshme.

Aktorët kryesorë ndërkombëtarë, duke përfshirë Bashkimin Evropian, Shtetet e Bashkuara, Gjermaninë, Francën dhe të tjerët, i kanë kërkuar vazhdimisht Kosovës që të pezullojë vendimin derisa të

³⁹"Bordi i BQK-së miratoi Rregulloren për Operacionet me Para të Gatshme", Banka Qendrore e Republikës së Kosovës, <https://bak-kos.org/the-cbk-board-approved-the-regulation-on-cash-operations/?lang=en>.

sigurohen alternativa të qëndrueshme.⁴⁰ ⁴¹Shqetësimi i tyre parësor është zbutja e efekteve negative që do të kishte një masë e tillë në popullatën e prekur, veçanërisht në komunitetin serb.

Rëndësia e situatës e shtyu Këshillin e Sigurimit të Kombeve të Bashkuara të thërriste një seancë më 8 shkurt për të trajtuar këtë çështje.⁴² Diskutimi nënvizoi urgjencën e gjetjes së një zgjidhjeje që respekton të drejtat dhe interesat e të gjitha komuniteteve në Kosovë.

Pasojat sociale

Zbatimi i kësaj rregulloreje pritet të ketë implikime të rëndësishme, veçanërisht në sektorët që varen nga transaksionet në dinarë. Ajo do të pengojë pagesat për individët e punësuar nga institucionet e financuara nga Serbia në Kosovë, duke përfshirë institucionet arsimore dhe shëndetësore. Për më tepër, transfertat individuale si ndihma financiare sociale dhe pagesat e pensioneve, të cilat shpesh paguhen me para në dorë, do të ndërpriten.

Tashmë janë vërejtur raste të ndërprerjes, ku kamionët e transfertave të parave janë penguar të hyjnë në Kosovë në dy raste në shkurt. Po ashtu, një sasi e dinarëve të dedikuar për pagesa të pensioneve dhe asistencës sociale, e shpërndarë nga Posta e Serbisë, është konfiskuar nga Policia e Kosovës.

Rregullorja është kritikuar gjerësisht për dështimin e saj për të marrë në konsideratë ndikimin mbi popullsinë e prekur, veçanërisht grupet më të cenueshme si personat me aftësi të kufizuara dhe të moshuarit, jetesa e të cilëve varet nga ndihma sociale dhe pensionet. Për më tepër, asnjë masë alternative nuk u ofrua për të zbutur efektet e mundshme negative të vendimit.

Kjo mungesë e konsideratës për nevojat e popullatave të cenueshme ngre shqetësime të konsiderueshme për mirëqenien e komunitetit serb në Kosovë. Vendimi ka të ngjarë të ketë pasoja

⁴⁰"BE-ja ngre shqetësime për lëvizjen e Kosovës për ndalimin e përdorimit të dinarit, kërkon tranzicion 'të mjaftueshëm'", Radio Evropa e Lirë, <https://www.rferl.org/a/kosovo-dinars-euros-serbia-european-union/32801389.html>.

⁴¹"Ndalimi i dinarit serb ka krijuar sfida në marrëdhëniet e SHBA me Kosovën, thotë i dërguari", Radio Evropa e Lirë, <https://www.rferl.org/a/kosovo-serbian-dinar-escobar-relations-kurti/32862672.html>.

⁴²"Këshilli i Sigurimit debaton për rregullat e reja të Kosovës për monedhën serbe", OKB News, <https://news.un.org/en/story/2024/02/1146382>.

negative në kushtet e tyre të jetesës, pasi do të kufizojë qasjen e tyre në shërbimet themelore si arsimi dhe shërbimet sociale.

Është e rëndësishme të theksohet se ndikimi i vendimit shtrihet përtej komunitetit serb të Kosovës. Ndërsa ata janë të prekur në mënyrë disproporcionale për shkak të mbështetjes së tyre në pagesat nga Serbia, është e rëndësishme të pranohet se grupet e tjera etnike në Kosovë gjithashtu marrin pensione dhe pagesa të tjera nga Serbia. Në mesin e këtyre grupeve janë pjesëtarë të komunitetit boshnjak, goran, rom dhe shqiptar, të cilët gjithashtu mbështeten në pagesat nga Serbia për jetesën e tyre.

Çështje Ligjore

Një tjetër shqetësim i rëndësishëm në lidhje me Rregulloren është mungesa e mundshme e ligjshmërisë së saj. Përderisa Rregullorja përcakton euron si mjetin e vetëm ligjor në Kosovë për transaksionet me para të gatshme, lindin pyetje në lidhje me autoritetin e Bankës Qendrore për të bërë një përcaktim të tillë.

Neni 11, paragrafi 1 i Kushtetutës së Kosovës vërtet përcakton se vetëm një monedhë do të përdoret si mjet ligjor në Kosovë, por nuk specifikon se cila monedhë duhet të jetë.⁴³ Për më tepër, Ligji për Bankën Qendrore të Republikës së Kosovës, siç përcaktohet në nenin 16, paragrafi 1, tregon se monedha e Kosovës duhet të përcaktohet me ligj.⁴⁴ Megjithatë, një ligj i tillë nuk është miratuar deri më sot.

Kjo mungesë e një ligji specifik që përcakton monedhën për Kosovën ngre dyshime rreth bazës ligjore për vendimin e Bankës Qendrore për të vendosur euron si mjetin e vetëm ligjor. Veçanërisht, Kosova e miratoi euron si monedhën e saj de facto në vitin 2002, pavarësisht se nuk ishte anëtare e Eurozonës ose që nuk kishte marrëveshje monetare me Bankën Qendrore Evropiane.^{45 46}

Duke pasur parasysh këto paqartësi ligjore, është thelbësore të sigurohet që çdo vendim në lidhje me përcaktimin e tenderit ligjor

⁴³"Kushtetuta e Republikës së Kosovës", https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_KOSOVO.pdf.

⁴⁴Ligji për Bankën Qendrore të Republikës së Kosovës. [https://bak-kos.org/repository/docs/korniza_ligjore/english/Ligji%20per%20BQK-ne%20\(anglisht\).pdf](https://bak-kos.org/repository/docs/korniza_ligjore/english/Ligji%20per%20BQK-ne%20(anglisht).pdf).

⁴⁵"Euro jashtë Evropës", Banka Qendrore Evropiane, https://www.ecb.europa.eu/ecb-and-you/explainers/show-me/html/euro_outside_europe.en.html.

⁴⁶"Euro jashtë zonës së euros", Drejtoria e Përgjithshme për Çështjet Ekonomike dhe Financiare, https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/use-euro/euro-outside-euro-area_en.

në Kosovë duhet të merret në përputhje me ligjin. Dështimi për ta bërë këtë mund të çojë në sfida ligjore në të ardhmen.

Rekomandime

Autoritetet e Kosovës duhet të angazhohen në dialog kuptimplotë me të gjitha komunitetet e prekura, veçanërisht me komunitetin serb të Kosovës, për të kuptuar dhe adresuar shqetësimet dhe nevojat e tyre në lidhje me Rregulloren për Operacionet e Parasë së Gatshme dhe për të shqyrtuar alternativat e mundshme.

Autoritetet duhet të kenë prioritet ofrimin e informacionit adekuat në lidhje me alternativat e disponueshme dhe mbështetjen për popullsinë e prekur, veçanërisht grupet e cenueshme si personat me aftësi të kufizuara dhe të moshuarit, jetesa e të cilëve varet nga ndihma sociale dhe pensionet.

Banka Qendrore e Kosovës duhet të sigurojë që vendimi i saj lidhur me rregullimin e valutës të jetë në përputhje me kornizat kushtetuese dhe ligjore. Duhet të vendoset autorizimi dhe procedura e duhur legjislativë për përcaktimin e monedhës që përdoret si mjet ligjor në Kosovë.

A decorative graphic consisting of twelve yellow five-pointed stars arranged in a circle, similar to the flag of the European Union. The stars are positioned around the central text.

3. Të drejtat e njeriut

A decorative graphic at the bottom of the page consisting of several overlapping, curved lines in shades of blue and white, creating a sense of depth and movement.

3.1 Incidente me motive etnike

Incidentet me motive etnike kundër pjesëtarëve të komunitetit serb në Kosovë kanë qenë një shqetësim i vazhdueshëm, duke paraqitur sfida të rëndësishme për marrëdhëniet ndëretnike dhe përpjekjet për pajtim. Incidente të tilla vazhdojnë të ndodhin në mënyrë sporadike, duke përjetësuar tensione dhe mosbesim ndërmjet komuniteteve. Shifrat mbi prevalencën dhe peshën e këtyre incidenteve ndryshojnë, me burime të ndryshme që japin llogari të ndryshme. Megjithatë, raporte dhe burime të shumta konfirmojnë se incidente të tilla ndodhin, megjithëse nuk ka marrëveshje për numrin e saktë të tyre.^{47 48 49}

Këto incidente shpesh përfshijnë akte diskriminimi, ngacmimi, vandalizmi dhe dhune që synojnë individë ose prona të lidhura me anëtarët e komunitetit serb. Ato jo vetëm që minojnë sigurinë e individëve serbë, por gjithashtu pengojnë përpjekjet për të nxitur marrëdhënie të qëndrueshme ndëretnike dhe promovimin e bashkëjetesës paqësore në Kosovë.

Rekomandime

Përpjekjet për të adresuar incidentet e motivuara etnikisht kërkojnë zbatim të fuqishëm të ligjit, procedura gjyqësore efektive dhe angazhim dhe iniciativa të qëndrueshme që synojnë promovimin e tolerancës, respektit dhe pajtimit ndërmjet të gjitha grupeve etnike në Kosovë.

Udhëheqësit politikë duhet të përmbahen nga përfshirja në gjuhën e urrejtjes dhe retorikën nxitëse që mund të kontribuojë në përkeqësimin e tensioneve midis komuniteteve.

⁴⁷"Në vitin 2022, serbët në Kosovë ishin shënjestruar 150 herë dhe qeveria e Kurtit dyfishoi numrin e incidenteve", Kosova Online, <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/2022-serbs-kosovo-were-targeted-150-times-and-kurtis-government-doubled-number>.

⁴⁸„Rast etnički motivisanih incidenata na Kosovu prati političke krize“, Radio Slobodna Evropa, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sever-kosovo-medjuetnicki-incidenti-vucic/32591195.html>.

⁴⁹„Incidentet me motive etnike në Kosovë dhe Metohi, 2021-2024.“, Zyra për Kosovë dhe Metohi, <https://www.kim.gov.rs/eng/incidenti.php>.

3.2 Të drejtat pronësore – shpronësimi në veri të Kosovës

Qeveria e Kosovës ka iniciuar shpronësimin e tokës në komunat Leposaviq dhe Zubin Potok në mesin e janarit 2023, duke e shpallur atë si “pronë të paluajtshme me interes të veçantë publik, të nevojshme për realizimin e projekteve infrastrukturore me interes publik”. Edhe para shpalljes së vendimit, filloi ndërtimi i bazës së Policisë, duke shkaktuar protesta nga banorët vendas dhe një thirrje nga Bashkimi Evropian për të mbrojtur të drejtat e pronës dhe procedurat e shpronësimit. Në përgjigje të kritikave, qeveria e Kosovës organizoi dëgjime publike në komunat përkatëse në mesin e shkurtit 2023, përkundër faktit se procesi i shpronësimit tashmë kishte filluar dhe komplekset policore tashmë ishin në ndërtim e sipër.⁵⁰

Më 10 maj 2023, Qeveria e Kosovës miratoi në mënyrë retroaktive vendime preliminare për shpronësimin e tokës në pronësi të serbëve në komunat Leposaviq dhe Zubin Potok, duke përmendur si arsye “projektet infrastrukturore të interesit publik” të paqarta, pa specifikuar natyrën e tyre. Ky vendim retrospektiv kishte për qëllim të arsyetonte ndërtimin e paautorizuar të bazave policore në veri të Kosovës që filloi në janar të vitit 2023. Vlerësohet se shpronësimi kishte për shënjestër rreth 138 hektarë tokë në rajon.

Çështje Ligjore

Nga pikëpamja ligjore, i gjithë procesi i shpronësimit ka qenë me të meta që nga fillimi i tij. Toka u sekuestrua dhe ndërtesat u ngritën përpara se të merreshin vendimet zyrtare. Banorët vendas mbetën të painformuar për qëllimin e shpronësimit dhe interesat publike që supozohet se i shërbente. Mungesa e transparencës ishte e theksuar, pasi individët e prekur nuk u njoftuan për shpronësimin dhe as konsultimet publike nuk u zhvilluan siç është parashikuar me ligj. Në fakt, banorët e zonës mësuan se ndërtimi i bazave të reja të policisë ishte planifikuar në afërsi të familjeve të tyre, duke vënë re makineri ndërtimi dhe transportues të blinduar. Për më tepër, vendimet e Qeverisë nuk kishin bazë ligjore dhe nuk iu përmbaheshin procedurave të përcaktuara.⁵¹

⁵⁰“OSHC-të kërkojnë që qeveria e Kosovës të ndalojë të gjitha projektet në tokat e shpronësuar”, KoS\$ev, <https://kossev.info/312036-2/>.

⁵¹„Fshatarët serbë të Kosovës organizojnë kampin e protestës për të ndaluar shpronësimin e tokës”, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2023/03/10/kosovo-serb-villagers-stage-camp-protest-to-stop-land-expropriation/>.

Konfiskimi i pronës private pa pëlqimin e pronarëve dhe pjesëmarrjen e tyre në procesin e shpronësimit përbën shkelje të qartë të kornizës ligjore përkatës. Konkretisht, Ligji për Shpronësimin e Pasurive të Paluajtshme përshkruan një sërë procedurash që duhen ndjekur në rastet e shpronësimit.⁵² Këto procedura përfshijnë njoftimin e pronarëve të ngastrave që i nënshtrohen shpronësimit, kryerjen e konsultimeve publike në komunat e prekura dhe sigurimin e kompensimit të drejtë për pronarët. Kjo kërkon gjithashtu t'u jepet pronarëve mundësinë për të kundërshtuar çdo vendim shpronësimi përpara se ai të marrë formë të prerë. Vetëm pasi t'u jepet individëve të prekur mundësinë për të ngritur shqetësimet dhe kundërshtimet e tyre, qeveria mund të marrë një vendim përfundimtar. Asnjë nga këto hapa thelbësore ligjore nuk është respektuar me rastin e shpronësimeve të tokës në veri të Kosovës.

Për më tepër, vendimet e marra nga Qeveria e Kosovës lidhur me shpronësimin e supozuar për "interes të veçantë publik" nuk kishin arsyetim ligjor. Sipas nenit 4 të ligjit të lartpërmendur, shpronësimi duhet t'i shërbejë një qëllimi publik legjitim. Kjo përfshin një proporcion të duhur midis nevojës për të kryer shpronësimin dhe arritjes së interesit publik, si dhe një demonstrim se qëllimi nuk mund të përmbushet pa shpronësimin. Është e dukshme që qytetarët e rajonit të prekur nuk janë përfshirë në procesin e përcaktimit të interesit publik, duke ngritur pikëpyetje nëse ndërtimi i bazave shtesë policore i shërben vërtet interesave të tyre.

Bashkimi Evropian kritikoi veprimet e Kosovës, duke theksuar shkeljen e të drejtave pronësore dhe mungesën e procedurës së duhur në procesin e shpronësimit.⁵³ BE-ja lëshoi një deklaratë për t'i kujtuar Qeverisë së Kosovës se "procedurat ligjore parashikojnë hapa të tillë si njoftimi i avancuar dhe informacioni gjithëpërfshirës i pronarëve të pronave, të drejtën e tyre për të paraqitur komente për shpronësimin e kërkuar, mundësinë e një mjeti të përshtatshëm juridik dhe kompensimin e tyre adekuat para se procesi të çohet në përfundim". BE-ja paralajmëroi se bazat e Policisë së Kosovës janë ndërtuar në tokë private dhe shoqërore, në disa raste para fillimit të procedurës së shpronësimit. Prandaj, BE-ja u bëri thirrje autoriteteve të Kosovës që "të respektojnë me përpikëri procedurat ligjore gjatë

⁵²"Ligji për shpronësimin e pronës së paluajtshme", <http://old.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,342>.

⁵³"Deklaratë për Vendimin e Qeverisë për Shpronësimin e Tokës për Interes Publik në Komunat e Leposaviqit dhe Zubin Potok", Veprimi i Jashtëm i Bashkimit Evropian, https://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/statement-governments-decision-expropriation-land-public-interest-municipalities-leposavi%C4%87leposavia_en?s=321.

shpronësimin të pronës së paluajtshme, për të bërë të pamundurën për të siguruar që të ndiqet procesi i duhur dhe se të drejtat pronësore të pronarëve dhe mbajtësve të interesit të prekur respektohen plotësisht".

Aktgjykimi i Gjykatës Themelore

Serbët vendas, toka e të cilëve ishte objekt i shpronësimin, ngritën padi në Gjykatën Themelore lidhur me veprimet e Qeverisë së Kosovës. Më 18 dhjetor 2023, Gjykata Themelore në Prishtinë mori aktgjykim me të cilin anuloi vendimin preliminar të Qeverisë së Kosovës për shpronësimin e tokës në komunat Leposaviq dhe Zubin Potok nga maji 2023, duke e kthyer atë për rishqyrtim. Gjykata konstatoi se këto shpronësime ishin të paligjshme dhe në kundërshtim me ligjin.⁵⁴

Duke vepruar sipas padisë së banorëve lokalë serbë kundër Qeverisë së Kosovës, Gjykata në Prishtinë konfirmoi se një pjesë e tokës së tyre ishte përfshirë me vendimin për shpronësim të paligjshëm, duke theksuar se vendimi paraprak ishte i pabazuar dhe përbënte shkelje të ligjit përkatës për shpronësim. Gjykata theksoi se në vendimet paraprake mungonte ndonjë arsyetim se pse toka është shpronësuar pasi që Qeveria e Kosovës ka dështuar të shpjegojë arrijten e një qëllimi publik në rastin e miratimit të shpronësimin të pronës së paluajtshme për interes publik. Për më tepër, gjykata vendosi se "i padituri nuk ka shpjeguar dhe argumentuar qartë se përse është e nevojshme të shpronësohet pasuria e paluajtshme e paditësit në rastin konkret, nuk ua sqaroi faktet pronarëve të pronave për të cilët është dhënë vendimi paraprak për shpronësim, dhe nuk e ka specifikuar qëllimin ligjor publik në rastin e shpronësimin".

Gjykata Themelore në Prishtinë ka vërejtur se organi i shpronësimin ka shkelur rregullat procedurale të përcaktuara në nenin 10 të Ligjit për Shpronësimin e Pronës së Paluajtshme. Mosrespektimi i rregullave procedurale çoi në një vendim të paligjshëm për pranimin e kërkesës për shpronësim. Gjykata theksoi domosdoshmërinë e ndjekjes së procedurave të duhura, duke përfshirë lejimin e palëve të interesuara të komentojnë mbi shpronësimin e kërkuar brenda dhjetë ditëve kalendarike, siç parashikohet në nenin 8 të të njëjtit ligj.

⁵⁴Gjykata në Prishtinë e anuloi vendimin e Qeverisë për shpronësimin e tokave në veri të Kosovës", Kosovo Online, <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/court-pristina-annulled-governments-decision-expropriation-land-northern-kosovo-10-1>.

Në përfundim, vendimi i Gjykatës nënvizon rëndësinë e respektimit të procedurave ligjore në proceset e shpronësimit dhe respektimin e të drejtave pronësore. Ai thekson nevojën për procedura transparente dhe të ligjshme, duke siguruar që vendimet e marra nga autoritetet i shërbejnë interesit publik duke mbrojtur të drejtat individuale.

Në përgjigje të aktgjykimit, Qeveria e Kosovës u shpreh se procesi i shpronësimit në veri ishte ligjor dhe transparent. Kryeministri i Kosovës, Albin Kurti, ka thënë se Qeveria nuk do ta braktisë procesin e shpronësimit, por do të caktojë këshilltarë nga ministrinë përkatëse për të formuluar një propozim të ri.

Derisa një pjesë e pronës në veri të Kosovës po u kthehet pronarëve, Qeveria e Kosovës planifikon të vazhdojë me vendimin për shpronësim. Përkatësisht, Qeveria e Kosovës ka humbur dy lëndë gjyqësore që kanë të bëjnë me tokën e shpronësuar në veri të Kosovës për ndërtimin e stacioneve policore. Rrjedhimisht, ajo shpalli përjashtimin e pronës së paditësve që kishin fituar rastet gjyqësore kundër shpronësimit të mëtejshëm. Megjithatë, ky përjashtim vlen vetëm për një pjesë të pronës, duke i mundësuar Qeverisë të vazhdojë me vendimin përfundimtar për shpronësimin për pjesët e mbetura.⁵⁵

Rekomandime

Dështimi i qeverisë për t'iu përmbajtur procedurave ligjore dhe për t'iu angazhuar në dialog transparent me komunitetet e prekura nënvizon një shpërfillje të sundimit të ligjit dhe të drejtave pronësore. Është e domosdoshme që të gjitha projektet që lidhen me pronat e shpronësuara të ndërpriten dhe të iniciohen konsultime gjithëpërfshirëse me komunitetet e prekura, përfaqësuesit e tyre dhe shoqërinë civile.

Qeveria e Kosovës duhet t'i përmbahet plotësisht aktvendimit të Gjykatës Themelore në Prishtinë dhe të anulojë shpronësimin e tokës në fjalë. Ajo gjithashtu duhet të bazojë vendimet e saj të ardhshme të shpronësimit në standardet ligjore të përcaktuara po aty.

Për të zbutur tensionet, Qeveria e Kosovës duhet të përmbahet nga procedimi i çfarëdo shpronësimi të mëtejshëm të tokës në veri të Kosovës derisa popullata vendase të sigurohet se të drejtat e tyre

⁵⁵"Qeveria heq dorë nga pronat në veri për të cilat humbi rastet gjyqësore", Koha <https://www.koha.net/en/arboretum/406563/the-government-gives-up-the-properties-in-the-north-for-which-it-lost-court-cases>.

pronësore janë plotësisht të mbrojtura. Është e rëndësishme të adresohet çdo shqetësim se shpronësimi është iniciuar si një mjet për diskriminimin e popullatës etnike serbe në veri të Kosovës.

Është e domosdoshme që Qeveria e Kosovës të sigurojë respektimin e plotë të procesit të rregullt ligjor në të gjitha procedurat e shpronësimit, duke garantuar kështu respektimin e plotë të të drejtave pronësore.

Mbrojtja e interesit publik kërkon angazhim të vërtetë dhe respektimin e shqetësimeve dhe të drejtave të të gjitha palëve të interesuara në veri të Kosovës. Prandaj, Qeveria e Kosovës duhet të bëjë përpjekje të përbashkëta për të komunikuar në mënyrë efektive arsyet e shpronësimeve tek popullata e prekur dhe t'i përfshijë ata në mënyrë aktive në përcaktimin e interesit dhe prioritetëve publike.

3.3 Të drejtat gjuhësore

Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (1995), në nenin 5, obligon shtetet anëtare të Këshillit të Evropës dhe shtetet e tjera nënshkruese që t'u garantojnë pakicave kombëtare të drejtën për të shprehur kulturën e tyre dhe për të përdorur gjuhën e tyre amtare. Përveç kësaj, Karta mandaton që shoqëritë pluraliste dhe demokratike duhet të respektojnë identitetin etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar të çdo individ, por edhe sepse është e nevojshme për të krijuar kushte të përshtatshme për ruajtjen, shprehjen dhe zhvillimin e identiteteve kombëtare.⁵⁶ Në mjediset shumëkombëshe, multikulturore dhe shumëgjuhëshe, siç është Kosova, ruajtja e gjuhës padyshim paraqet një çështje thelbësore për mbijetesën e komuniteteve pakicë që përballen me sfidën e asimilimit nga komuniteti shumicë.

Analiza e raporteve të monitorimit të organizatave ndërkombëtare dhe joqeveritare të publikuara në dekadën e fundit tregon për një vazhdimësi shqetësuese të shkeljes së të drejtave gjuhësore në Kosovë. Raportet e OSBE-së nga viti 2014 dhe OJQ Aktiv nga viti 2022 në mënyrë të ngjajshme përshkruajnë gjendjen e të drejtave gjuhësore të komuniteteve joshumicë në Kosovë. Situata aktuale në terren nuk ka ndryshuar shumë që nga miratimi i Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve në vitin 2007. Është vërejtur se ka një mospërputhje të dukshme ndërmjet asaj që garanton korniza ligjore dhe asaj që

⁵⁶"Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare dhe Raporti Shpjegues", Këshilli i Evropës, <https://rm.coe.int/16800c10cf>.

ndodh në praktikë. Situata në vitin 2014, si dhe tetë vjet më vonë, është vlerësuar si "shumë problematike". Vihet re se qytetarët ende hasin një sërë problemesh në ushtrimin e të drejtave të tyre gjuhësore në praktikë.

Pamundësia për të mbrojtur plotësisht të drejtat gjuhësore në Kosovë kushtëzohet nga faktorë të shumtë. Këta faktorë janë si më poshtë: mospërputhja ose respektimi i pjesshëm i dispozitave ligjore, interpretimi joadekuat i dispozitave ligjore, kuptimi i pamjaftueshëm i obligimeve dhe mungesa e vullnetit politik për zbatimin e të drejtave gjuhësore. Gjithashtu, një faktor i rëndësishëm është mungesa e stafit profesional (përkthyes, redaktorë), si dhe mungesa e burimeve financiare dhe njerëzore. Së fundi, mungesa e vetëdijes së komunitetit për të drejtat e tyre gjuhësore, si dhe moskuptimi i institucioneve për përgjegjësinë dhe rolin e tyre në ruajtjen e të drejtave gjuhësore, gjithashtu luajnë rol në pabarazinë gjuhësore në Kosovë.^{57 58}

Gjendja e të drejtave gjuhësore mund të shihet si pasqyrim i gjendjes brenda shoqërisë. Edhe pse gjuha serbe dhe shqipe janë, sipas ligjit, dy gjuhë zyrtare në Kosovë, gjuhës shqipe i jepet përparësi në jetën publike, duke e bërë gjuhën serbe gjuhë të dorës së dytë. Rrjedhimisht, banorët e Kosovës që përdorin gjuhën serbe bëhen qytetarë të dorës së dytë. Shkelja e të drejtave gjuhësore bëhet reflektim i marginalizimit të komunitetit serb. Ky marginalizim është i dukshëm në shumë sfera të jetës shoqërore dhe politike: në media, në qasjen në shërbimet publike, si dhe në jetën e përditshme.

Mediat: Edhe pse institucionet në Kosovë janë të obliguara ligjërisht të komunikojnë me palët në gjuhën serbe në baza të barabarta, ato shpeshherë dështojnë ta bëjnë këtë, duke penguar punën e gazetarëve. Gazetarët nuk janë në gjendje të informojnë pjestarët e komunitetit serb për vendime të rëndësishme publike. Ministrinë më shpesh dërgojnë deklarata zyrtare në gjuhën shqipe, ndërsa përkthimet ose vonohen ose nuk arrijnë fare. Edhe në seancat e Kuvendit të Kosovës, përkthimi në serbisht nuk është i disponueshëm, duke e privuar publikun nga qasja në informacione të rëndësishme.

Përfaqësimi: Përfaqësimi i barabartë i komuniteteve joshumicë në institucione është një parakusht i rëndësishëm për barazi në qasje në shërbime. Arsyet e papërgatitjes së sistemit të administratës publike

⁵⁷"Respektimi i gjuhëve nga komunitat në Kosovë", OSBE, <https://www.osce.org/kosovo/120010>.

⁵⁸Nenad Talic, „Rekomandime për kornizën e politikave për zbatimin e ligjit për përdorimin e gjuhëve“, OJQ Aktiv, <https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2022/12/2022-05-06-Preporuke-ingleski1.pdf>.

në Kosovë për të ofruar shërbime në mënyrë efektive për të gjithë, duke përfshirë pjesëtarët e komuniteteve joshumicë, janë të shumta. Bashkimi Evropian në Raportin e Progresit të Kosovës për vitin 2020 paralajmëron për koordinim të pamjaftueshëm ndërmjet institucioneve në nivel qendror dhe lokal, gjë që vazhdon të dëmtojë ofrimin e shërbimeve efektive për komunitetet pakicë.⁵⁹ Përveç kësaj, gjatë qasjes në shërbime, pjesëtarët e komuniteteve joshumicë në Kosovë përballen me kosto administrative (ose logjistike) të cilat nuk i kanë pjesëtarët e komunitetit shumicë në Kosovë. Për shembull, ata janë të detyruar të paguajnë për shërbimet e përkthyesve gjyqësorë nëse dokumentet gjyqësore (vendimet, aktgjykimet, dosjet gjyqësore) janë në gjuhën shqipe. Më pas, ata nuk janë në gjendje të qasen në shërbimet online për shkak të problemeve të përkthimit ose kanë shpenzime transporti kur shërbimet e ofruara nga institucionet nuk janë të disponueshme në nivel lokal. Ka shumë shembuj dhe emëruesi i përbashkët i tyre është mospërgatitja e institucioneve përkatëse për të garantuar qasje në shërbime për pjesëtarët e komuniteteve joshumicë në Kosovë me të njëjtat kushte që vlejnë për popullatën shumicë, edhe pse barazia garantohet me Kushtetutë.

Institucionet publike: E drejta për përdorimin e barabartë të gjuhës serbe dhe shqipe në institucionet e Kosovës nuk respektohet sepse serbët nuk mund ta përdorin në mënyrë efektive gjuhën e tyre në institucionet publike. Kjo situatë reflektohet veçanërisht në fusha të rëndësishme si regjistrat civil, dokumentet personale, kadastra etj.

Informata me interes publik: Është shqetësues fakti se asnjë nga uebfaqet zyrtare të institucioneve qendrore nuk është plotësisht i përkthyer në serbisht përkundër obligimeve sipas nenit 7 të Ligjit për përdorimin e gjuhëve.⁶⁰

⁵⁹Raporti për Kosovën* 2020", Komisioni Evropian, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/kosovo_report_2020.pdf.

⁶⁰Në faqen zyrtare të Ministrisë së Ekonomisë, përkthimi serbisht është i mbushur me gabime dhe në disa raste mungon plotësisht. Faqja e internetit e Ministrisë së Financave, Punës dhe Transfereve është pjesërisht e përkthyer në serbisht. Faqja e internetit e Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural është disi në përputhje me dispozitat ligjore në lidhje me gjuhën. Faqet e internetit të Administratës Tatimore, Agjencisë së Regjistrimit të Bizneseve të Kosovës dhe Odës Ekonomike të Kosovës kanë një numër të madh gabimesh në përkthimin në gjuhën serbe dhe informacioni i ofruar është i vjetëruar. Çdo komunë në Kosovë ka uebfaqen e saj, por vetëm shtatë prej tyre e kanë përshtatur përmbajtjen e tyre me kërkesat dygjuhësore. Në përgjithësi, informacionet apo lajmet nuk përditësohen në kohë, ndërsa përkthimi në gjuhën serbe është minimal.

Korniza ligjore

Garantimi i të drejtave gjuhësore për pakicat në Kosovë përcaktohet me akte të përgjithshme dhe të veçanta ligjore. Së pari dhe më kryesorja është Kushtetuta e Kosovës (2008), pastaj Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi (2015), pasuar nga Ligji për Përdorimin e Gjuhëve (2007), si dhe Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (1993). Megjithatë, edhe pse korniza legjislative konsiderohet jashtëzakonisht e avancuar, zbatimi adekuat i saj nuk është arritur në praktikë.⁶¹

Kushtetuta e Kosovës, në kapitullin 3, në përgjithësi konfirmon mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve joshumicë në Kosovë në fusha të ndryshme të jetës (kulturë, arsim, shëndetësi, e të tjera).⁶² Këtu përfshihet edhe e drejta për të përdorur gjuhën. Neni 5, paragrafi 1, përcakton se gjuha shqipe dhe serbe janë gjuhë zyrtare.

Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi rregullon çështjen e mbrojtjes nga diskriminimi në bazë të gjinisë, përkatësisë kombëtare dhe karakteristikave të tjera personale.⁶³ Ai gjithashtu konkretizon dispozitat e Kushtetutës që ndalojnë diskriminimin mbi çdo bazë personale, përfshirë të drejtën e përdorimit të gjuhës. Me rëndësi të veçantë është se ligji parashikon edhe procedura për mbrojtjen nga diskriminimi. Ligji përcakton institucionin e Avokatit të Popullit dhe procedurën dhe procesin për mbrojtjen e qytetarëve të ekspozuar ndaj diskriminimit.

Si traktat ndërkombëtar i ratifikuar, Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare ka përparësi ndaj akteve juridike të Kosovës, nga Kushtetuta e deri te ligjet e përmendura e të tjera. Kjo do të thotë se dispozitat e saj janë drejtpërdrejt të zbatueshme në Kosovë edhe nëse ligjet vendore nuk janë në përputhje me dispozitat e saj. Shkelja e dispozitave të saj është arsye për të nisur procedurat e mbrojtjes për shkeljen e të drejtave që garantohej para institucioneve kompetente, përfshirë Avokatin e Popullit, Komisionerin e Gjuhëve, dhe në fund kërkimin e mbrojtjes gjyqësore.

Ligji për përdorimin e gjuhëve është miratuar në vitin 2001 me rregulloren e UNMIK-ut. Kuvendi i Kosovës e miratoi këtë ligj në vitin

⁶¹„Kosova: Të drejtat gjuhësore janë një gjë në letër, një gjë tjetër në praktikë“. Radio Evropa e lirë, <https://www.slobodnaevropa.org/a/28844254.html>.

⁶²Kushtetuta e Kosovës, si akti më i lartë juridik, dhe ligjet e përafuara me të, përfshirë Ligjin për përdorimin e gjuhëve, janë të bollshme gramatikore dhe drejtskrimore në përkthimin në serbisht. Kjo gjendje tregon mungesën e profesionistëve të përkthimit brenda institucioneve. Të shkruara në gjuhë të ndryshme, ligjet mund të interpretohen ndryshe (ose gabimisht).

⁶³„Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi“, <http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-021%20s.pdf>.

2007.⁶⁴ Nenet 1 dhe 2 të Ligjit përcaktojnë se gjuha shqipe dhe serbe janë gjuhë zyrtare në Kosovë dhe gëzojnë status të barabartë në institucionet e Kosovës. Neni 2 parashikon se " në komunat e banuara nga një bashkësi, gjuha amtare e të cilës nuk është gjuhë zyrtare dhe e cila përbën së paku 5 përqind të popullsisë së përgjithshme të asaj komune, gjuha e asaj 2 bashkësie do të ketë statusin e gjuhës zyrtare në atë komunë dhe do përdoret barabartë me gjuhët zyrtare". Ai gjithashtu parashikon se " në ato komuna ku jeton një bashkësi, gjuha amtare e të cilës nuk është njëra nga gjuhët zyrtare në Kosovë dhe e cila përfaqëson më shumë se tre (3) përqind të popullatës së përgjithshme të komunës, gjuha e asaj bashkësie do të ketë statusin e gjuhës në përdorim zyrtar në atë komunë".⁶⁵

Dygjuhësia zyrtare e gjuhës shqipe dhe serbe në Kosovë ishte paraparë me Planin e Ahtisaarit, falë të cilit u bë pjesë e Kushtetutës. Në praktikë, zyrtarët në administratën publike shpesh shmangin ose madje refuzojnë përdorimin e gjuhës serbe në kryerjen e detyrave të tyre. Formularët dhe dokumentet e tjera të institucioneve qendrore dhe lokale shpesh nuk përkthehen në serbisht. Edhe kur ka një përkthim, përmbajtja ndonjëherë është e pakuptueshme, si nga ana gramatikore, ashtu edhe nga ana semantike, dhe shpeshherë është e pasaktë. Kjo e bën të vështirë për qytetarët e komuniteteve joshumicë në Kosovë që të ushtrojnë të drejtat e tyre në mënyrë të barabartë dhe jodiskriminuese. Edhe kur ka një përkthim, ai shpesh është i pamjaftueshëm. Dokumentet e rëndësishme janë të përkthyer keq dhe përplot me gabime gramatikore, drejtshkrimore dhe terminologjike.

Problematik është edhe përkthimi i rregulloreve për të drejtat gjuhësore nga ana e institucioneve, të cilat i referohen përdorimit ekskluziv të alfabetit latin gjatë përkthimit në gjuhën serbe. Një praktikë e tillë konsiderohet veçanërisht e diskutueshme pasi që Ligji garanton barazinë e të dy gjuhëve zyrtare dhe shkrimeve të tyre, që në rastin e gjuhës serbe nënkupton përdorimin e barabartë të shkrimit cirilik dhe latin.

Rastet e fundit të shkeljes flagrante të të drejtave gjuhësore i referohen ndërrimit të shenjave të komunikacionit në veri të Kosovës, në të cilat toponimet janë të shkruara fillimisht në gjuhën shqipe, e

⁶⁴Ligji për përdorimin e gjuhëve", http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2006_02-L37_sr.pdf.

⁶⁵Për shembull, në Graçanicë, gjuha rome është në përdorim zyrtar, turqishtja në Prizren dhe Mamushë, dhe në komunat e Pejës, Dragashit dhe Prizrenit, gjuha boshnjake përdoret së bashku me dy gjuhët zyrtare të garantuara me kushtetutë.

më pas në serbisht, duke përdorur alfabetin latin. Shkelja e të drejtave gjuhësore në këtë rast reflektohet në obligimin për të shkruar fillimisht mbishkrimin në gjuhën që përdoret në shumicë në zonën e caktuar, si dhe në synimin për të mos lejuar përdorimin e mbishkrimeve cirilike.⁶⁶

Raportet si nga sektori civil ashtu edhe nga organizatat ndërkombëtare pajtohen se korniza ligjore për mbrojtjen e të drejtave gjuhësore është solide, por që nuk zbatohet në praktikë sepse nuk ka vullnet politik. Kjo pabarazi mes të drejtave të garantuara dhe atyre që zbatohen në praktikë është rezultat i faktorëve të mëposhtëm: sanksionet për shkeljen e të drejtave gjuhësore janë minimale ose inekzistente, nuk ka vullnet politik për zbatimin e ligjit, vetë qytetarët nuk janë në dijeni të tyre. të drejtat etj.

Ligji për përdorimin e gjuhëve parasheh ekzistimin e një organi të posaçëm, Komisionit për Gjuhët, i cili u krijua në maj të vitit 2007. Mirëpo, në dhjetor të vitit 2012, ky komision u shndërrua në Zyrë të Komisionerit për Gjuhët.

Komisioneri për Gjuhët është institucion i lidhur me zyrën e Kryeministrit dhe përgjegjësitë e tij janë të fokusuar në mbrojtjen, promovimin dhe ruajtjen e gjuhëve zyrtare në Kosovë. Ky institucion luan një rol të rëndësishëm në dokumentimin, hulumtimin dhe informimin e vazhdueshëm të Kryeministrit dhe autoriteteve tjera qendrore për rastet e shkeljes së të drejtave gjuhësore në Kosovë.

Komisioneri për Gjuhët, së bashku me institucionin e Avokatit të Popullit, duhet të luajnë një rol kyç në mbrojtjen e të drejtave gjuhësore në Kosovë. Problemi qëndron në faktin se Zyra e Komisionerit të Gjuhëve nuk ka autonomi në raport me Zyrën e Kryeministrit. Një status i tillë i Komisionerit ndikon në pavarësinë e punës së tij. Megjithatë, duke qenë se ai nuk ka mundësi reale për të sanksionuar shkeljet e të drejtave, puna e tij është më e rëndësishme se puna e një mekanizmi për monitorimin dhe dokumentimin e gjendjes së të drejtave gjuhësore.

⁶⁶"Sentic: Gjuha serbe është njëra nga dy gjuhët zyrtare të barabarta në Kosovë", Kosovo Online, <https://www.kosovo-online.com/en/news/interviews/sentic-serbian-language-one-two-equal-official-languages-kosovo-22-3-2024>.

Të drejtat gjuhësore në proceset gjyqësore

Çështja më e ndjeshme në fushën e të drejtave gjuhësore në Kosovë është respektimi i dygjuhësisë zyrtare para autoriteteve gjyqësore. Neni 12 i Ligjit për përdorimin e gjuhëve përcakton se gjuhët zyrtare përdoren në mënyrë të barabartë në procedurat gjyqësore, si dhe se gjykatat dhe organet për ndjekje penale, si dhe autoritetet e tjera të përfshira në procedurë penale dhe në procedurat e tjera gjyqësore, sigurojnë që çdo person që merr pjesë në procedurat 5 penale si dhe në procedura të tjera gjyqësore mund të përdorë gjuhën zyrtare të cilën ai/ajo e zgjedh. ". Neni 13 thotë se gjykatat zhvillojnë procedurat në gjuhën zyrtare apo në gjuhët zyrtare të zgjedhura nga palët në procedura. Me kërkesën e palës në procedura, pajisjet duhet të sigurohen për përkthim simultan, duke përfshirë dëshmitë e dhëna, nga njëra gjuhë zyrtare në tjetrën. Neni 14 thotë se gjykatat kanë për detyrë të lëshojnë dokumente të cilat kanë të bëjnë me procedurat në gjuhën (t) zyrtare të zgjedhur për procedurë dhe në gjuhë të tjera zyrtare nëse kërkohet nga cilado palë në procedurë".

Dispozitat që kanë të bëjnë me përdorimin e gjuhëve në gjykata konfirmojnë barazinë e gjuhëve zyrtare. Një çështje që ligji nuk e zgjidh në mënyrë të qartë ka të bëjë me parimin me të cilin përcaktohet se cila gjuhë zyrtare do të përfaqësojë gjuhën e procedurës. Kjo ka bërë që gjykatat gjatë përcaktimit të gjuhës së procedurës të mos udhëhiqen nga interesat e palës, në mënyrë që të zgjidhet gjuha zyrtare që pala kupton. Prandaj, një palë që flet gjuhën serbe nuk i garantohet se procedurat në të cilat janë përfshirë do të zhvillohen në gjuhën serbe. Kur bëhet fjalë për dokumentet gjyqësore, gjykatat nuk praktikojnë t'i dorëzojnë ato palës brenda një afati të arsyeshëm në gjuhën zyrtare që përdorin, por përkthimi sigurohet vetëm me kërkesë të palës.

Karta Evropiane për gjuhët rajonale dhe të pakicave (1992) parashikon të drejtën e personave për të përdorur gjuhën e tyre rajonale ose të pakicës në marrëdhëniet e tyre me organet administrative dhe gjyqësore.⁶⁷ Shtetet janë të obliguara që, për aq sa është e mundur, të sigurojnë që në zonat ku jetojnë një numër i konsiderueshëm anëtarësh të komunitetit gjuhësor, procedurat gjyqësore penale, civile dhe administrative të zhvillohen në gjuhën rajonale ose të pakicës. Përndryshe, palëve duhet t'u garantohet e

⁶⁷"Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave", Këshilli i Evropës, <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter>.

drejta për të përdorur gjuhën e tyre rajonale ose të pakicës në procedurë pa shpenzime shtesë, ndërsa gjykatat duhet të pranojnë parashtresat e paraqitura nga palët në gjuhën e tyre, si dhe të lëshojnë dokumente në lidhje me procedurën në gjuha rajonale ose e pakicës.

Rekomandimet nga Oslo për të drejtën e pakicave kombëtare për të përdorur gjuhën e tyre (1998) parashikojnë një zgjidhje të ngjashme.⁶⁸ Dokumenti u bën thirrje shteteve të marrin në konsideratë mundësinë që, në zonat ku pjesëtarët e pakicave kombëtare jetojnë në numër të madh, të gjitha proceset gjyqësore në lidhje me këta persona të zhvillohen në gjuhën e pakicës. Dokumenti thekson se shkalla në të cilën një person mund të marrë pjesë drejtpërdrejt dhe lehtësisht në procese është një masë e rëndësishme e aksesit në gjykatë. Disponueshmëria e procedurave gjyqësore në gjuhën e pakicave kombëtare e bën aksesin në gjykatë më të drejtpërdrejtë dhe të thjeshtë për anëtarët e tyre, gjë që përmirëson mbrojtjen e të drejtave të njeriut.

Praktika krahasuese tregon se në një juridiksion që njeh dy gjuhë zyrtare, të pandehurit në procese që mund të çojnë në burgim i jepet e drejta të zgjedhë gjuhën e procedimit. Megjantë asnjë gjuhë zyrtare nuk mund të ketë përparësi ndaj tjetrës në një sallë gjyqësore dygjuhësore, i pandehuri duhet të ketë të drejtë të kërkojë që procedura të zhvillohet nga një gjyqtar që kupton gjuhën zyrtare që ai flet. Në procedimin penal, kjo e drejtë lejon që i pandehuri të kuptohet drejtpërdrejt nga gjyqtari, gjë që tejkalon të drejtën e të pandehurit për të marrë ndihmë për përkthim.⁶⁹ ⁷⁰Për këto arsye, Konventa Evropiane dhe Rekomandimet e Oslos u bëjnë thirrje shteteve që t'ua japin këtë mundësi edhe komuniteteve pakicë.

Përkundër dygjuhësisë zyrtare, gjykatat në Kosovë nuk garantojnë të drejtën e palëve që procedurat gjyqësore të zhvillohen në gjuhën zyrtare që përdorin. Gjithashtu, praktika tregon se autoritetet gjyqësore nuk konsiderojnë se kanë detyrimin ex officio t'u dorëzojnë palëve dokumente në lidhje me të drejtat dhe detyrimet e tyre në

⁶⁸"Rekomandimet e Oslos në lidhje me të drejtat gjuhësore të pakicave kombëtare dhe shënimi shpjegues", OSBE, <https://www.osce.org/hcnm/oslo-recommendations?download=true>.

⁶⁹Catherine S. Namakula (2012) Të drejtat gjuhësore në garancitë minimale të gjykimit të drejtë penal, *The International Journal of Speech, Language and Law* 19(1): 73-93, DOI: 10.1558/ijssl.v19i1.73.

⁷⁰Phil CW Chan (2007) Gjuhët zyrtare dhe dygjuhësia në sallën gjyqësore: Hong Kong, Kanada, Republika e Irlandës dhe Ligji Ndërkombëtar, *Gazeta Ndërkombëtare e të Drejtave të Njeriut* 11(1-2): 199-225, DOI: 10.1080/13642980601176332.

një gjuhë zyrtare që ata kuptojnë. Nëse pala e ka marrë vendimin në një gjuhë që nuk e kupton, kërkesa për përkthim nuk mund të ndalojë kalimin e afatit për paraqitjen e ankesës. Kjo bën që palët nga komuniteti serb të humbasin të drejtën e tyre për përdorimin e mjetit juridik sepse aktgjykimi u është dorëzuar në gjuhën shqipe.

Rekomandime

Ligji për përdorimin e gjuhëve duhet të specifikohet përmes udhëzimeve administrative, të cilat do të përcaktojnë më nga afër masat për respektimin e të drejtave gjuhësore. Kjo do të bënte presion administrativ mbi institucionet qendrore dhe vendore në drejtim të afirmimit dhe realizimit të kapaciteteve të plota në zbatimin e ligjit të lartpërmendur.

Në nivel qendror dhe komunal duhet të sigurohet stafi i kualifikuar për të ofruar përkthim me shkrim me cilësi të lartë të dokumenteve dhe kërkesave, si dhe përkthim me gojë gjatë takimeve parlamentare dhe të tjera. Është i nevojshëm formimi profesional, si dhe ulja e ngarkesës së përkthyesve, të cilët shpesh sakrifikojnë cilësinë e punës për shkak të mbingarkesës.

Rritja e numrit të përkthyesve që do të punonin për korrigjimin e dokumenteve zyrtare dhe rregulloreve ligjore të përkthyer më parë keq, si dhe të Kushtetutës, si dhe për të rritur efikasitetin e punës së administratës dhe gjykatave. Është e nevojshme të punohet për cilësinë e stafit të përkthimit. Prandaj, është i nevojshëm organizimi i trajnimeve dhe i përmirësimit të vazhdueshëm të personelit. Të promovohet mësimi i gjuhëve lokale. Hapi i parë në atë drejtim do të ishte themelimi i Departamentit të gjuhës serbe në Universitetin e Prishtinës dhe Departamentit të gjuhës shqipe në Universitetin e Mitrovicës së Veriut.

Të zbatohen masa më rigorozë ndëshkuese për shkeljen e të drejtave gjuhësore.

Inkurajimi i përdorimit publik të gjuhëve të pakicave nga politikanët që do të jepnin shembull në promovimin e diversitetit gjuhësor, gjithëpërfshirjes dhe tolerancës.

Të sigurojnë që gjykatat të respektojnë rregullin që gjuha zyrtare e përdorur nga pala të konsiderohet gjuhë e procedurës, veçanërisht në çështjet penale, si dhe që shkresat gjyqësore t'u dorëzohen palëve sipas detyrës zyrtare në gjuhën zyrtare të përdorur nga ajo palë.

3.4 Arsimi

Sistemi arsimor në zonat me shumicë serbe në Kosovë funksionon sipas planit dhe programit të ministrisë kompetente në Qeverinë e Serbisë, e cila edhe e financon atë. Në viset serbe në Kosovë në vitin shkollor 2023/24, shkollimi zhvillohet në 102 institucione arsimore, ndërsa numri i përgjithshëm i nxënësve të shkollave fillore dhe të mesme është 14.531.⁷¹

Në përputhje me Ligjin për Arsimin e Lartë, i miratuar në vitin 2003 nën patronatin e UNMIK-ut, në Mitrovicën Veriore është themeluar një universitet special për komunitetin serb. I konceptuar fillimisht si masë e përkohshme sigurie, ky hap kontribuoi në formalizimin e kornizës institucionale të arsimit universitar për komunitetin serb në Kosovë, e cila u njoh fillimisht nga UNMIK-u, e më pas nga autoritetet në Prishtinë.⁷² Sot, mësimi universitar në gjuhën serbe zhvillohet vetëm në atë universitet, emri zyrtar i të cilit është "Universiteti i Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicë të Kosovës". Numri i studentëve në Universitetin e Mitrovicës së Veriut në vitin akademik 2023/2024. viti është 5602.⁷³ Numri i studentëve po zvogëlohet nga viti në vit për shkak të situatës jostabile politike dhe të sigurisë në veri të Kosovës.

Sistemi i njohjes së diplomave

Një nga problemet themelore të sistemit arsimor në Kosovë është procesi i njohjes së diplomave. Ky problem vazhdon ende, edhe pse çështja ishte një pjesë e rëndësishme e procesit të Brukselit, si dhe marrëveshjes së Uashingtonit të vitit 2020.

Në fazat më të hershme të procesit të Brukselit, çështja e njohjes së diplomës shihej si një nga çelësat për integrimin e komuniteteve pakicë.⁷⁴ Në marrëveshjen për njohjen reciproke të diplomave të vitit 2011 është rënë dakord që studentët e diplomuar nga Kosova dhe Serbia të certifikojn[diplomat e tyre përmes Asociacionit të

⁷¹ „Portali i të dhënave të hapura“, Ministria e arsimit, <https://opendata.mpn.gov.rs/otvoreni-podaci.html>.

⁷² Nicasia Picciano, „Segregimi i arsimit në Kosovë – pjesërisht faji i OKB-së“, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/sr/2019/03/28/segregacija-obrazovanja-na-kosovu-delom-krivica-un-a/>.

⁷³ „Portali i të dhënave të hapura“, Ministria e arsimit, <https://opendata.mpn.gov.rs/otvoreni-podaci.html>.

⁷⁴ Nostrifikimi është proces i njohjes së diplomave të universiteteve të Kosovës në Serbi dhe universiteteve serbe në Kosovë, dhe verifikimi është proces i njohjes së diplomave të Universitetit të Mitrovicës së Veriut nga institucionet e Kosovës.

Universiteteve Evropiane.⁷⁵ Ky proces përfshinte diploma të studimeve bazë, master dhe doktoraturë, ndërsa diplomat e arsimit bazë, të mesëm dhe profesional dhe të nivelit të pestë të arsimit profesional, sipas Kornizës Evropiane të Kualifikimeve, u lanë për takimet e radhës. Në janar 2016, fushëveprimi i marrëveshjes u shtri në të gjitha nivelet e arsimit.

Në praktikë, procesi i nostrifikimit nuk rezultoi si i suksesshëm. Gjegjesisht, sipas të dhënave në dispozicion, deri më tani në Kosovë janë certifikuar 13 diploma nga Serbia, ndërsa në Serbi janë njohur 374 diploma nga Kosova.⁷⁶ Verifikimi i diplomave nuk është bërë në vazhdimësi dhe procesi ka nisur sërish në janar 2024 për të tretën herë. Verifikimi doli të ishte një proces më i suksesshëm se nostrifikimi. Konsiderohet se verifikimi është më i suksesshëm në radhë të parë për shkak se prej tij varej integrimi i ish-punëtorëve të sistemit serb në sistemin e Kosovës (administratë, gjykatë, polici).

Sondazhet e opinionit publik kanë treguar se njohja reciproke e diplomave do të lehtësonte procesin e punësimit, duke reflektuar rëndësinë ekonomike të kësaj çështjeje. Marrëveshja e Uashingtonit e vitit 2020 për normalizimin ekonomik të marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës i obligoi të dyja palët t'i njohin diplomat dhe certifikatat profesionale të njëra-tjetrës.⁷⁷

Të gjithë hapat që janë ndërmarrë deri më tani për procesin e njohjes së diplomave nuk kanë çuar në rezultatet e parashikuara. Që nga janari 2024, janë verifikuar vetëm 1800 diploma të serbëve të Kosovës, si dhe të pjesëtarëve të komuniteteve të tjera pakicë që studiojnë në institucionet arsimore serbe.

Ndalimi i shpërndarjes së librave në gjuhën serbe

Funksionimi i sistemit arsimor serb në Kosovë rëndohet edhe nga ndalimi i importimit të teksteve serbe në Kosovë me postë. Shkollat dhe prindërit i sjellin tekstet shkollore në mënyrë të pavarur dhe me përgjegjësinë e tyre. Vendimi zyrtar i Qeverisë së Kosovës për ndalimin e shpërndarjes së teksteve në gjuhën serbe nuk ekziston në formë formale.

⁷⁵"Diploma universitare", Zyra për Kosovën e Metohinë, <https://www.kim.gov.rs/lat/p10.php>.

⁷⁶Milica, Andrić-Rakić, „Çfarë do të thotë marrëveshja për dokumente për Serbinë dhe Kosovën?”, Deutsche Welle, <https://www.dw.com/sr/%C5%A1ta-sporazum-o-dokumentima-zna%C4%8Di-za-srbiju-i-kosovo/a-63525090>.

⁷⁷„ Teksti i marrëveshjes të cilin nënshkroi në Uashington Aleksandar Vučić“, KoSsev, <https://kossev.info/tekst-sporazuma-koji-je-u-vasingtonu-potpisao-aleksandar-vucic/>.

Në qershor të vitit 2016, Administrata e Postës së Serbisë i njoftoi klientët e saj për ndalimin e bartjes së materialit të shtypur në gjuhën serbe në territorin e Kosovës dhe i paralajmëroi ata që nëse dërgojnë libra dhe përmbajtje të tjera të shtypura në gjuhën serbe, ata e bëjnë këtë me rrezikun e tyre sepse këto mund të konfiskohen.

Vendimi joformal i Qeverisë së Kosovës për ndalimin e shpërndarjes së publikimeve në gjuhën serbe është i kontestuar nga pikëpamja e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë. Gjithashtu, ky vendim cenon të drejtën për qasje në arsim.

Ndalimi i importit të materialit të shtypur në gjuhën serbe në Kosovë ka prekur nxënësit, të cilët kanë vështirësi në qasje në tekste shkollore, si dhe mësuesit, të cilët nuk mund të sigurojnë materiale për përgatitjen dhe zhvillimin e mësimin. Rezultati i kësaj mase është vështirësimi i ofrimit të shërbimeve arsimore në zonat serbe në Kosovë.

Rekomandime

Është e nevojshme të bëhet një përpjekje më e madhe për të përmirësuar procesin e njohjes së diplomave në të gjitha nivelet e arsimit në mënyrë që të mundësohet lëvizshmëria dhe punësimi më i madh i pjesëtarëve të komunitetit serb në shoqërinë kosovare.

Qeveria e Kosovës duhet të heqë dorë nga zbatimi i vendimit joformal për ndalimin e importit të botimeve të shtypura në gjuhën serbe në Kosovë në mënyrë që të zvogëlohet presioni në sistemin arsimor në zonat serbe dhe të mundësohet barazia në qasje në arsim për komunitetin serb.